СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 1-2

БЕОГРАД
1950

САДРЖАЈ

Страна

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД — 1950

НАШ ЈЕЗИК

Књига II Нова серија Св. 1—2

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Да се наново позабавимо овим предметом, послужила нам је књига која је изашла пре кратког времена под називом Предавања са курса за наставнике српског језика и књижевности (Београд, 1950, 138). Ту је наштампано шест предавања: Бориса Зихерла три: Економска база и идеолошка изградња (3—17), Главни књижевни правци (18—31), О историји словеначке књижевности (45—64), д-ра А. Белића О стварном посматрању језика (32—44), д-ра Вида Латковића О књижевном делу (68—79) и д-ра Војислава Ђурића — Народна књижевност (80—138).

Остављајући своје предавање на страну, могу рећи за горња предавања да су и добро написана и да ће бити врло корисна за оне који се њима буду служили; али, као што се види и из самих наслова њихових, у њима се обрађују појединачна питања. Ја бих хтео овде да поновим оно о чему се много пута говорило, а о чему не треба престајати говорити све док се у потпуности не оствари.

Можемо поздравити курсове који се држе за наставнике српског језика и књижевности средње школе и можемо пожелети да ти курсови буду стални, тј. да се држе сваке године за известан број наставника. То је потребно за велики број наставних предмета, а нарочито за српски језик и књижевност. Ту има и општих разлога који вреде и за друге предмете, али има и нарочитих разлога који вреде нарочито за наставнике српског језика и књижевности.

Пре свега, најосновнији разлог, у којем се сустиче обоје, јесте у томе што је у целој средњошколској обуци нарочито место наставе матерњег језика и домаће књижевности или књижевности уопште.

Већ пре много година код народа код којих је култура на високом ступњу, па према томе и култура језика и књижевности, истицано је да и код њих стално народни језик и књижевност треба у средњој школи да заузму изузетно место. Да наведем које место из званичног издања енглеског под називом The teaching of english in England, London, published under the authority of his Majest'y stationery office 1921 (1—394, мала 8[0]), тј. Предавање енглеског језика у Енглеској итд.

Ту се вели: „У сваком случају, и ма какви други предмети били додати енглеском језику, ми смо уверени да енглески језик мора образовати стварну основицу либералне наставе свега народа енглеског; а у ранијим ступњевима наставе први задатак свих школа, ма кога типа оне биле, мора бити да ту основицу стварају“ (19).

У продужењу развијања тих мисли вели се даље у истој књизи: „У томе раду (тј. при стварању поменуте основице) били би ови саставни делови: прво, систематско вежбање у гласном изговору нормалног енглеског језика[1]), да би се осигурао исправан изговор и јасна артикулација; друго, систематско вежбање у употреби нормалног енглеског језика, да би се осигурала јасност и правилност подједнако при усменом изношењу и писању; треће, вежбања у читању. У ово последње мора бити укључено и гласно читање са осећањем и изразитошћу, затим и употреба књига као извора обавештавања и средстава учења и, на зад, употреба књижевности онако како смо већ описали, тј. као прибављања и извора насладе, индивидуалног развитка и задобивања индивидуалног искуства, а на крају и самим тим, и у исто време, стицања разумевања живота“. Могло би се навести још много места из поменуте књиге која исто говоре. Слично нешто има и код других културних народа.

Јасно је, дакле, да у центру народне наставе мора бити народни књижевни језик и народна књижевност, али не тако да ђацима омрзне и једно и друго као што често бива када се предавање и једног и другог не стави на праву основицу.

---

[1]) Of standard English.

Настава матерњег језика, његова књижевног израза, владање књижевним језиком и разумевање његових особина мора бити основица сваке истинске народне просвете. Тако се обично говори свугде у свету, па и код нас; али када се види примена тог умесног принципа, тада је јасно да су те речи само далек и недостижан циљ, а не стварност. Према томе, потребно је ту основну мисао разрадити тако да би њено потпуно остварење нашло места у средњошколској настави.

Та обука мора бити подељена на више ступњева. Пре свега, мора се обратити пажња на владање изговором и акцентом књижевног језика. Наравно, то се не може постићи одједном и потпуно, нарочито не у оним крајевима који су се својим дијалекатским развитком удаљили од особина правилног књижевног језика; то треба да се продужи кроз целу средњу школу. Треба тако исто пазити да једни наставници не разграђују оно што су други сазидали. Другим речима, наставници свих предмета морају имати уједначен изговор и правилан акценат, што није било увек, и тако и са своје стране утицати на ђачко васпитање у том правцу. Наставници појединих предмета не би требало да добију право предавања свога предмета у средњој школи докле не би савладали овај први услов свога наставничког позива: да сами владају исправним књижевним говором.

Други захтев који би се поставио средњошколској обуци — био би: савлађивање стварних особина књижевног језика. То не значи, како се обично узима, савлађивање граматике матерњег језика, већ познавање књижевног језика по стварним особинама његовим. Као најважнији делови те обуке били би: савлађивање речника књижевног језика, упознавање његових изражајних могућности и познавање суштине самог језика, нарочито његове синтаксе и стилистике. Наравно, ту улази и „нормативна" граматика; али она не може бити одвојена од језика као стварности, од језика као средства културе наше, од језика као израза нашег мишљења.

Ја знам да је ово лакше рећи него показати како би се то остварило у самој школи. Пре свега, учење матерњег

језика требало би из основа изменити ако желимо да у овом правцу имамо правог успеха. Граматичко учење језика морало би бити тако организовано да пружа познавање језика уопште. Тада би то учење језика било заједничко за целу средњу школу и за све језике који се у њој уче, и модерне и класичне. Не би се ниједан страни језик учио без везе са том општом граматиком, показаном и проученом на матерњем језику; она би прожимала и читање књижевних дела и налазила би се стално у вези са стилистиком. На тај начин, то познавање језика постало би део ђачке културе која би остала за цео живот. Са тим би се налазила у вези и ђачка писменост и усмена говорна култура. Добро читање дела, које води и добром разумевању њихову, код нас је знатно занемарено. Зато добра дикција, и код говорника, и наставника, и уметника није код нас онолико ствар која се по себи разуме како би требало. Међутим један од услова да добра реч освоји срца и слушалаца и читалаца јесте да буде уметнички не само написана него и изречена.

Ово је цео нов програм који тражи озбиљну студију, и добрих познавалаца језика и добрих познавалаца средње школе.

Овај програм тражи пре свега општу концепцију о начину како би се различне дисциплине целокупности језичке наставе поделиле на нижу и вишу гимназију; затим нов начин изношења самог језичког материјала. Ту би нашла примену разлагања у којима би нов начин, предметни, како га ми називамо, заменио свугде формалистички, који је једино доскора владао нашом језичком обуком. Тај би програм обухватао троје: и књиге вежбања, у којима би се износила језичка грађа коју треба са ученицима разрадити, и граматичке ђачке потсетнике, и руководства за наставнике која би могла обухватити и целокупну обуку, док би све остало, намењено ђачкој обуци, било распоређено према ђачком узрасту.

Да све ово има и великих тешкоћа, то се по себи разуме. Пре свега, предавање матерњег језика и код других народа није тако разрађено да би могло послужити у свему као углед нашим стручњацима, иако ту има доста ствари

по којима је њихова школска настава у многом чему испредњачила. Али не може се ни тражити да за наше културне прилике добијемо образац са стране. Сваки народ ту има, на првом месту, сам да се побрине, иако су идеје водиље, у научном правцу, заједничке. Према томе, стручњаци који добро знају шта хоће, који лепо владају научном материјом, који воле школу и дубоко осећају и цене културни развитак свега народа — треба да начине свестрани план рада у средњој школи, продискутују га са осталим претставницима истог предмета по другим школама и јавно изнесу, да би се могле чути примедбе и са других страна. Овакав план не може се мењати сваке године. Он не треба да иде на уштрб других предмета у средњој школи. За његово остварење мора се много штошта унапред спремити, јер без остварења тога плана у појединим разредима као деловима органске чврсте целине унеће се у школу само пометња и дисквалификоваће се оно што је могло бити врло добро. Најмање што би било потребно, били би допунски курсови за наставнике српског језика којима би се изнео цео план у појединачним остварењима. Наравно, и они не би могли отпочети примењивати нов начин пре него што би се учиниле и друге претходне припреме.

То повлачи за собом и нарочито разрађивање целокупног градива у вишим школама (на универзитетима и др.), и то у нарочитом одељку њихову посвећеном матодологији наставе домаћег језика и књижевности. Ту би се морало из научне књижевности узети оно што води главном циљу. У нашим вишим школама учињен је опрезно и стидљиво први корак: одређено је да и све наставне групе страних језика морају имати међу својим предметима и књижевни језик српскохрватски. То је недовољно, нарочито због тога што се може лако претворити у познавање само једног, и то малог дела, горњег програма. Ја знам како је тешко данас о томе говорити када се зна колико су и студенти преоптерећени у појединим научним групама и како мало наставника имамо за поједине предмете. Али ово је питање које заслужује свестрану пажњу јер дубоко задире у основе наше културе.

То се не може постићи само проширивањем програма појединих година на универзитету и сужавањем његовим у другим његовим деловима. Ту је потребна коренита реформа. Тај научно-методолошки одељак за познавање матерњег језика и књижевности може бити одвојен од научних група у којима се предају језици и књижевности и имати своје засебно уређење. Он би претстављао део обуке на универзитетима који би био обавезан за све студенте језика и књижевности и тако организован да не траје сувише дуго, да развије, нарочито, семинарски рад и да не буде преоптерећен великим бројем ученика који би у исто време са истим наставником радили. То се може постићи само тако ако тај одељак буде имао довољан број наставника, ако се буде све што је потребно износило у току од два-три семестра и ако се остави да студенти ту обуку могу проћи у ма којој години школовања на универзитету, тако да се сваке године, према целокупном броју ученика за све четири године, може одредити колики се број за тај одељак може примити. Наравно, ово су само опште мисли о овом предмету. Тек кад би се оне отпочеле остваривати, видело би се како би ваљало у сваком појединачном случају поступити.

Овде је, углавном, говорено о књижевном језику, али се свугде подразумевала и књижевност. Једно без другог не иде. Одавно је речено да се у књижевним делима, у уметничком облику, износи живот људског друштва: ако се баш у понеком засебном случају не износи реално како тај живот постоји, увек се износи нешто што том животу може корисно послужити. Нема правог књижевног дела које не диже човека ма које врсте оно било. Могу се књижевници разликовати по правцима својим, по стилу, по машти, по стваралачким особинама, по врсти књижевности и по локалним приликама које износе, – они увек воде добру човекову. Нехумана књижевност није права књижевност. Сваки човек, ма ко он био, жели да се посаветује у својим интимним мислима и осећањима са другим људима који би му потпуно, без резерве, открили срце своје и најдубља осећања своја. То ће он наћи у доброј књизи. Зато је она најбољи друг свакога ко уме са њом да другује и да налази

многе одговоре на питања која му ставља живот. Сем тога, добра књига пружа и уживање, и утеху, и развијање погледа на живот и друштво.

То је потребно да зна ученик кад узме књигу у руке. Али на то га треба упутити, научити га да заволи добру књигу, да уме да цени време које у њену друштву проведе, да се извежба да дели добре писце од рђавих. Тада ће му добра књига отворити тајне добра језика и добра стила. Само онај ко је много читао и размишљао умеће да осети добар, сочан и живописан стил и да се њиме поучи. Ту треба наставник да му помогне и тако да упути његово штиво да му оно осветли и различне стране језика и стила. То значи да се књижевност учи не ради књижевности, већ ради књижевних дела и онога што она могу да открију читаоцу. Ако ученик то схвати и то научи, онда је средња школа сјајно испунила свој задатак. Да ли она то данас постиже? На то питање није тешко одговорити. Одговор је — писменост коју показују у својим написима свршени ђаци средње школе. Јер ако се добри писци читају са разумевањем и свестраном пажњом, а са оном помоћу коју даје и упознавање језичких и стилских особина књижевног дела, писменост не може остајати на ниском ступњу. Писменост је огледало успеха или неуспеха средње школе у раду са ученицима у области књижевности и књижевног језика. Не треба се ту варати. Није питање ту у броју часова за језик и књижевност, броју писмених и домаћих задатака и прочитаних књига, већ у начину како је све то вођено. Велика штета и јесте у томе што се покашто, и поред великог рада и са једне и друге стране, тј. и ученичке и наставничке, не постижу очекивани резултати. Рад треба водити рационално, према одређеном програму који ће давати, према узрасту ученичком, оно што се са коришћу може савладати у дано време.

Ето због чега сматрамо да и ова врло важна предавања о књижевности нашој, а делимице и туђој, треба да буду одређена према главној мисли о нашој култури и начину како ће се она давати ученицима средње школе у стварном облику.

По себи разуме да ће се у овом садржавати и васпитање социјално, јер и оно чини један од главних саставних делова целокупне културе једног народа.

Одавде се види како је велики и у исто време танан задатак оних који се посвећују овом послу. Они су васпитачи, у правом смислу те речи, оних који треба данас-сутра да су на челу наше културе. Зато није скупа ниједна жртва да им се у том послу помогне, присно и са пуно љубави, и објективно, уређењем наставе поменутих предмета у средњој школи и универзитету, и индивидуално — изналажењем свих средстава која ће омогућити сваком појединцу да с успехом савлада, већ на универзитету, све што ће га оспособити за правилно разумевање и остваривање тог задатка. То није лак посао, али ако му се посвети озбиљна пажња, он постепено може бити и потпуно остварен.

А. Белић

УПОТРЕБА ЗАМЕНИЦЕ *СВОЈ*

У језичкој пракси често се поставља питање правилности употребе заменице *свој* и јавља се потреба за његовим потпуним разјашњењем. Зато је Наш језик у првим својим свескама посветио пажњу овом питању. Већ у I књизи предратне серије (стр. 238—240) Д. Вушовић, полазећи од основног значења ове заменице и допуњујући раније дата правила о њеној употреби, утврђује када заменица *свој* може бити употребљена и када треба да се употребљава место осталих присвојних заменица било кога лица, рода и броја. Поред познавања принципа конгруенције, у овом чланку је показано и сигурно осећање језика. Тамо је указано и на придевску службу ове речи, поред заменичке. Али, на доста ограниченом броју примера, ово питање још није довољно расправљено. И нису узете у обзир све нијансе појединих значења ове речи, те је отуда проблем њене употребе приказан као доста једноставан. Тек анализом већег броја примера могу се одредити те нијансе и може се утврдити којим путем у појединим случајевима долази до употребе заменице *свој*.

Понеки пут нас чак ни детаљна анализа не може лако извести из забуне да ли је у датом примеру заменица *свој* употребљена у правом свом значењу, или у служби овог или оног придева, под утицајем којег страног језика, или је условљавају захтеви структуре стиха. Вушовић, напр., мисли да је између осталих и у Палмотићевом стиху: Doć će njemu plata svoja — *своја* употребљено место *његова* под талијанским утицајем. И то није невероватно. Али се с правом могу поставити питања: зар је песник у томе стиху могао употребити одговарајући облик зименице *његов* и зар *своја*

ту није могло бити употребљено са значењем придева *сопствени, властити*. У сваком случају, у овоме стиху дубровачког песника, који је у своме језику могао имати и других језичких особина добивених под талијанским утицајем, — заменица *свој* није мање на своме месту него у познатим народним пословицама:

Којој овци *своје* руно смета
Онђе није овце нити руна (Вук, Посл.);
— Коме *своја* њива не рађа танко је (исто);

или у стиховима из народних песама:

Угледа га *своја* љуба драга[1];
— Нико младу не полази бону
Него *своја* два ђевера млада;
— *Своја* те браћа волела,
а туђа те крајина поштовала;
— Говори му *своја* стара мајка;
— *Свој* га народ може поставити,
а краљеви теке потврдити;
— Нит је шаљи на водицу саму,
без *својизих* младих другарица;
— Мили Мари свекар *свој*
Нег' у род мили бабо *свој*;
— Тјеши је свијетла књагиња и њен син Никола
и *свој* господар Мирко;
— *Своја* ће ти вјера омрзнути;
— Да ј' у мене *своја* мајка и сл., —

где *свој* има придевско значење.

У наведеним примерима ова реч значи *сопствени, властити, рођени*. А у овоме значењу њена је употреба доста широка, не само у народним умотворинама — песмама и пословицама (у народним приповеткама знатно се ређе тако употребљава, а то значи да је у песмама често условљава структура стиха) већ и код књижевника из времена када

---

[1]) Примери поред којих нема ближе ознаке где су нађени — узети су из лексикографске грађе Института за српски језик Српске академије наука.

се подражавало језику народних умотворина и из крајева у којима им се дуже подражавало, напр.:

Циганчету *своја* црна и цуњава мајка најлепша (М. Стојановић; — Но да видиш слоге и љубави како гдје је *своја* царевина (Ј. Новић); — Турци су искали да Срби положе оружје и да их пошаљу Хаџи-бегу у Сребрницу, и онде да се доведе сваком *своје* робље (Вук Ст. Караџић); — Повратише хришћанима правду што им оте *своја* господштина (Ј. Новић); — Ово ми се догодило нешто дјеци, и мајка *своја* нигда их неће видјети (М. Водопић); — Вјештици која не угаси онај живот у својој кући или родбини пријети опасност од *својијех* другарица (Ст. Дучић); — Убиство Милоша Мићина кога *своји* кумови на своју трпезу убише (М. Миљанов 73); — Је л' истина да га не боли тијело *своје* од оноликије(х) мука (М. Миљанов 227); — Не утули у њега искру распаљене жеље сва мука и онолика штетност *свога* изнемоглога мученога живота (М. Миљанов 240); — Леле мене јутрос и довијека гдје ме несрећа *своја* наведе на јунаке (Љушиша II, 13);

Иако се већ из довде наведених примера види да је употреба речи *свој* у овом значењу народног карактера, она је, очевидно, у књижевном језику постала необична, и данас се тако — касније ћемо видети зашто — више скоро и не употребљава. Међутим, у врло блиском значењу, у значењу које се с овим у једној нијанси додирује — *свој* се употребљава и код новијих писаца. У примерима:

Не љути се, брате мили, та увек смо *своји* били (Вл. Јовановић); — Рече кмет Јово, коме Радован беше нешто *свој* (Ђ. Јакшић); А *своји* су, болан, рече чика Јевто Сарач (Л. Комарчић); — Другови смо од детињства и *своји* смо (М. Ђ. Милићевић); — Сва су га деца сматрала као да им је најрођенији *свој* (Ст. Новаковић); — И *своји* и туђи отимаше што је ко могао (Даница IV); — Једна се другој на свој терет тужи па постану *своје*, не знају ни саме како (Оток, Зборник за нар. живот); — Можда су још у Грађанима

били *своји* (J. Цвијић); — Све је то било *своје*, блиско, рођено (Б. Станковић) и сл. —

свој значи *сродан*, *близак*, *рођени*. То нам потврђује последњи пример, у коме је писац (Б. Станковић) *свој*, *близак* и *рођени* употребио као синониме.

Реч *свој* употребљава се у функцији придева и са значењем *слободан*, *независан*, *самосталан*; искључиво то значење ова реч има у примерима:

Он припада ономе времену када је наша национална индивидуалност била одређенија, а ми били више *своји* него данас (Љ. Недић); — Таква се критика може опростити у књижевности народа који није још сасвим *свој* и кога (требало је рећи који — М. С.) чекају велики задаци (Љ. Недић); — Увијек сам мислио својом главом и био *свој* (J. Косор); — Ја сам увијек сањао о некоме Канибалском времену, када су људи још били смиони и *своји* (Крлежа). — Ја сам слободан и *свој* човјек (исти); — По туђини ходи ал' остани *свој* (J. J. Змај); — Какав ће бити тај град кад домовина Хрвата буде *своја* (Кумичић); — Сељака има и *својих* и кметова (J. Дедијер); — Дајем вам часну ријеч да ће моја прва похода кад зарадим, кад будем *свој*, бити вама (Матавуљ); – Јесу ли сељаци сви кмети или има и *својих* газда (Цвијић); – Он се осети некако више *свој* (Ст. Сремац); – Кад видеше да је Симица *свој* човек, наставише диванити (М. Глишић); — Уколико се развијао и постајао *свој*, утолико се одвајао од раније српске поезије (J. Скерлић); — Шибеник је био *свој* за тридесет година (М. Цар).

За разлику од првог, у последња два случаја придевске употребе реч *свој* обична је и у данашњем књижевном језику, без обзира на то каква је реченична функција речи на коју се она односи. Тако исто је и у другим случајевима придевске службе ове речи. Ево примера за један од таквих случајева:

Силно памћење има овај учитељ, тек јуче му дошли ђаци и он свакога назива *својим* именом (Одјек); —

Треба поставити све на *своје* место. Треба дати свакоме *своје* (Љ. Недић); — О томе ћемо говорити даље, у даљем току ове расправе, на *своме* месту (Ђ. Авакумовић); — Ја сам на *своме* месту казао да се мора разумно мислити (М. Савић); — Скинувши св. Димитрија са *свога* ваздашњег места, паде као проштац (Шапчанин); — Најбољег оружја није било на *своме* месту (Вила); — Боље је нек пада снијег у *своје* вријеме (М. Стојановић); — Нудећи му да се Душанов син Урош у *своје* вријеме ожени њеном ћерком (Н. Крстић); – Свакоме је познато да је генерал у *своје* вријеме одазван (Видело); — Узми у *своје* време набраних класова (Орф.); — Свашта у *своје* вријеме учинити — то нам сваки посао олакшава (Српски нар. лист); — У *своје* вријеме ми смо нагласили да је могућност пада такве назадњачке владе наступила (Одјек); — Од бакра је сабља била у *своја* времена, ал' сад не знаш шта је, сувише ј' зелена (Ј. Ј. Змај).

У овим и сличним примерима *свој* значи *прави*, *одговарајући*, *који припада*, *који треба*. А с овим основним значењем реч *свој* употребљена уз именицу *место* с глаголом *бити* постала је фраза, специјалан израз, који значи — *какав се жели*, *какав треба да буде*, углавноме исто оно што значи и фраза—*бити у своме реду*, као у примерима: То *је у свом реду* (Ј. Ст. Поповић); — Унутра је *било* све *у своме реду* (Змај); — Старко је признавао да је Сава *био* човек у *своме* реду (Ј. Игњатовић); — Уосталом, то *је* сасвим *у своме реду* (Ђ. Јакшић).

Посебно значење има *свој* у фразама: *бити своје главе*, *бити своје врсте*, *бити од своје руке* и неким другим. Ове три наведене фразе значе приближно исто — *посебне врсте*, *са специфичним особинама*: Врховни намесник је *био* човек *своје главе*, а пргав (Т. Остојић); — Србин *од своје руке* који је био тврдо убијеђен (Самарџић). Остале сличне фразе са заменицом *свој* често са овим имају исто основно значење, али, дакако, с посебним нијансама. Најчешћи су прилошки изрази: *на свој начин*, *на своју руку*, *од своје воље*, *по*

својој вољи, које значе *својствено* ономе на кога се односи, *не питајући никога* и — *хотећи сам* (последња два).

Службу прилошке одреднице има заменица *свој* у фрази уз бројеве, најчешће кад ови одређују године, и значи — *отприлике, око*: Дечко од *својих* тринаест година (Св. Ранковић); — Пре *својих* сто година наше село нико не би познао (Ђ. Поповић); — Могло му је бити *својих* петнаест година (К. Руварац); — Балага је био риђ мужик од *својих* 27 година (М. Ђ. Глишић); — Бејаше то старац од *својих* седамдесет пет година (М. Ракић); — Питаше страшљиво једно девојче од *својих* десет година (Ђ. Јакшић); — Књиге су писане пре *својих* седам стотина година (Даница I); — Има у разним крајевима Мађарске до *својих* шездесет хиљада Срба (Српске новине); — Јездио је према Медведници, селу на *својих* тридесет врста од Москве (Даница);

У свима изнетим значењима, било да се употребљава у фрази или као посебна реч, у служби придева (и као прилошка ознака) *свој*, као и сваки придев, одређује именицу уз коју стоји. И употреби ове речи у таквој служби са синтаксичког гледишта не могу се правити никакви пригovори у вези с тим на шта се односи реч уз коју *свој* стоји, како се то чини кад се ова реч употребљава у правој, заменичкој, служби. Ипак, тамо где је *свој* придевски употребљено у нијанси где је најближе заменици, као у извесним случајевима значења *сопствени*, захтеви доброг стила противе се употреби ове речи, разуме се — према данашњем нашем језичком осећању. Присвојна заменица *свој* и придев *сопствени* једним делом се, по значењу своме, потпуно поклапају. Уз име предмета, и појма уопште, који припада субјекту у реченици, или показује неки однос према њему, између придева *сопствени* и заменице *свој* нема никакве разлике. Али је служба овог придева много шира; *сопствени* се, заједно с речју коју одређује, може односити и на свако друго име у реченици. А на које се име односи, то се одређује по месту које се даје синтагми с овим придевом. Тако је било у осећању језика човека из народа; тако га је народ употребљавао, а тако га и данас, бар понегде, употребљава. Примери овакве употребе речи *свој*

обични су у народним умотворинама (ми смо неколико њих отуда навели на почетку овога чланка), а има их и код Вука Караџића. Типични су за то његови примери: Да народу нашему нијесу миле *своје* пјесме, не би их могао ни имати и Камен је овај био Кара-Ђорђије одвукао у Тополу, но људи се дигну Кара-Ђорђију те га (мисли се — камен) измоле и опет одвуку на *своје* мјесто (Даница I, стр. 40).

За овакву употребу речи *свој* обично се каже да је неправилна. То је речено и у напред поменутом чланку у I књ. Нашег језика. Ми, међутим, сматрамо да се та употреба ове речи не може назвати неправилном; синтаксички је она ту, како мало пре рекосмо, оправдана. Али то још не значи да се ми залажемо за употребу речи *свој* у оваквим случајевима. Она је у књижевном језику ту све ређа, и очевидно се иде к њеном потпуном губљењу, чему, несумњиво, унеколико доприносе и сами прописи наше граматике.

Будући да се, с једне стране, заменица *свој* у правој својој служби употребљава само кад одређује име појма које означава неки однос према субјекту дотичне реченице, тј. кад, заједно с тим именом, стоји у неком зависном падежу и да се, с друге стране, *свој* и *сопствени* значењем делимично поклапају, — услови под којима се реч *свој* употребљава у заменичкој функцији ширили су се и на случајеве где она има придевску службу. А како није свакад и на први поглед лако одредити која је функција, заменичка или придевска, у појединачном случају претежнија, при употреби речи *свој* јавља се проблем двосмислености, која у добром стилу не може бити допуштена. Иако, дакле, правила о употреби речи *свој* у служби присвојне заменице граматички не ограничавају употребу ове речи и у њеној придевској функцији, — важан стилски принцип да се избегне двосмисленост у излагању све више је ограничавао употребу заменице *свој* и у служби придева са сродним значењима, у првом реду са значењем *сопствени.*

Тамо, међутим, где не може бити сумње на шта се односи реч *свој*, њеној употреби у значењу *сопствени* не могу се чинити никакве замерке. У безличним реченицама и реченицама с неодређеним субјектом, напр., *свој* се употре-

бљава с овим значењем уз свако име; [Не ваља *своје* звоно на туђег овна везати, Боље је веровати *својим* очима него туђим ријечима (Вук, Посл.)], па и уз име граматичког подмета, дакле, поред осталих падежа и у номинативу: *Своја* крв се не може одбацивати (Л. Зубан); — *Своја* мука гора је од туђе (Вук, Пословице).

Из овога се може извести закључак да се *свој* у придевској функцији употребљава уз имена у било коме падежу, и без обзира на то на који се члан реченице односи, уколико се при таквој употреби не рађа двосмисленост. А употреба ове речи у заменичкој служби доводи нас у сумњу када се она, заједно с речју коју одређује, односи на неки други члан реченице сем њеног субјекта, као и у случајевима кад се граматички подмет не подудара са стварним субјектом реченице, какав случај имамо у Вуковом примеру: —Да народу нашем нијесу миле *своје* пјесме, не би их ни имао, —у коме је стварни субјекат, и насупрот његову облику, *наш народ*. Синтагма *своје пјесме* у овој реченици има облик граматичког подмета, а стварно је то њен објекат, јер реченица значи — Да народ наш не воли своје пјесме, не би их ни имао. У њој, овако стилизованој, заменица *свој* је и у правој својој служби, и сасвим на своме месту. А уопште се у језику где се граматички *подмет* не подудара са стварним *субјектом* реченице поставља питање на шта се односи синтагма са заменицом *свој*, дакако ако се она употреби у таквој реченици. Овде су и данас честа колебања код наших писаца; једни се више поводе за обликом, па *свој* везују за граматички подмет, а други опет полазе од значења и заменицу *свој* употребљавају само уз име које означава однос према стварном субјекту реченице. Наилазимо и на случајеве да један исти писац, једно за другим, заменицу *свој* веже, рецимо, за граматички подмет, а одмах затим се поведе за значењем, и место *свој* у потпуно истоветној реченици употреби *његов* или другу неку одређену присвојну заменицу.

Читајући ту недавно чланак о репатријацији грчке деце из наше земље у једноме београдском дневном листу нашли смо на реченицу: „...Југославија се доследно при-

држава одлуке према којој сва деца треба да буду враћена *својим* родитељима". А свега неколико редака ниже стоји: „И кад су обављене све формалности неколико десетина деце упућено је *њиховим* родитељима у Аустралију". У другом дневном листу, где се говори о истом предмету, каже се: „Седамдесеторо грчке деце враћено је *својим* родитељима". У ове три пасивне реченице, које су у свему истог типа није употребљена иста присвојна заменица; у првој и последњој слагање присвојне заменице извршено је по облику, према граматичком подмету, док је у другој писцу на уму био стварни субјекат — онај ко је децу упутио њиховим родитељима, а граматички подмет пасивног облика реченице писац је осећао као објекат радње коју је стварни субјекат извршио. Зато је он ту и употребио присвојну заменицу *његов*, а не *свој*. *Његов* се, додуше, у данашњем књижевном језику све више употребљава место *свој* и уз име које показује однос према реченичном субјекту с одговарајућим граматичким обликом. О томе ће нешто ниже још бити речи, а овде сам хтео истаћи да осећање стварног субјекта као извора радње отклања употребу заменице *свој* уз име које означава однос према објекту дотичне реченице и кад он има облик граматичког подмета.

У реченицама:

> Гомулка и Клишко се оптужују због *њихових* десничарско-националистичких скретања (Политика 16 XI. 1949); — После завршеног процеса ја сам протеран у *моје* родно село (Борба 21. IX. 1950); — Марксизам -лењинизам учи да се политички односи не могу одвајати од *њихове* економске основе (Комунист бр. 4, 1949, стр. 114) и сл. —

и поред тога што се у свакој од њих синтагма с присвојном заменицом односи на граматички подмет, опет та заменица није *свој*. Писци, јамачно, осећају горње своје реченице не само онако како су их изнели већ и: да су — *Гомулку и Клишка* оптуживали, да су тамо *неког* ко о себи говори протерали у родно село и да *односе* није могуће одвајати од економске основе, па зато у њима не употре-

бљавају заменицу *свој*, иако је облик у коме су те реченице дате захтева. Али како се реченицама у нашем језику даје пасивни облик само у случајевима када је стварни објекат на коме се радња врши потребно ставити у центар пажње, при чему му се даје граматички облик субјекта, — он је свакако и у свести претежнији од вршиоца радње, односно ствараоца стања које се дотичном реченицом износи. Зато се у пасивним реченицама овог типа присвојна заменица, заједно с речју коју одређује, ипак чешће односи на граматички субјекат, као у примерима:

> Отсјечен од *својих* крајишких база Крајишки батаљон је почетком јуна сабијен у шуме (Б. Ћопић. Бразда I, 1948, 538); — Да би сваки радник био правилно награђен према *своме* залагању... потребно је (Просв. радник III, бр. 526, стр. 11); — Георгиу је осуђен на смрт без икаквих конкретних доказа само због *свог* демократског убеђења (Политика 30. IX. 1949); — Често је отпуштана због *својих* напредних идеја (исто 6. X. 1949); — Земља која је била нападана због *својих* симпатија за тај покрет (Борба 27. IX. 1948); — Он је због *својих* иступа за казну био послат у Таурију (Слов. братство III, 227); — Ученик не смије остати некажњен за *свој* преступ (Просв. радник III, бр. 5—6, стр. 34).

Знатно је сложенија, и утолико занимљивија, употреба присвојне заменице *свој* у реченицама поред глаголских именица. Ову сложеност показаћемо прво на употреби о којој говоримо, какву смо нашли такође у једном новинарском чланку опет о репатријацији грчке деце из наше земље. У Борби од 6. XI. 1949 читамо:... „захтев за враћање те деце кућама треба разумети као враћање те деце *својим* родитељима"; а мало даље — „... ставку о резолуцији и о „враћању кућама треба схватити" ... као враћање те деце *њиховим* родитељима у Чехословачку"; и још даље:„... поставку о враћању избегле грчке деце кућама треба тумачити као враћање те деце *њиховим* родитељима.

У првој реченици писац чланка је глаголску именицу *враћање* осетио као изведену од активног рефлексивног

глагола *враћати се*. Субјекат тако схваћеног овог глагола у овом случају јесте именица *деца* (деца се враћају), и присвојна заменица *свој* с речју коју одређује показује однос према субјекту, па је зато и употребљена баш ова, а не одређена присвојна заменица 3-ег лица. При писању двеју следећих, иначе потпуно идентичних, реченица писац је имао на уму прелазну радњу *враћања* деце (од оних чију су заштиту досад уживала). Синтагму с присвојном заменицом у свести је везао за именицу *деца* у функцији објекта, па је зато и употребио заменицу *њихов*, а не *свој*.

Нарочито је сложена употреба присвојних заменица у реченицама у којима се субјекат глаголске именице не слаже са субјектом личног глаголског облика. Кад наиђемо на реченицу: „Суд им је изрекао строге казне за издају *своје* домовине“ — ми се с правом питамо чију домовину су кривци издали. Остаје нам да се сналазимо према природи ствари. По правилу, кривично је дело кад неко издаје своју сопствену домовину. И ми, према томе, знамо да се издаја тиче домовине оних који су је учинили. Овде се, дакле, *свој* односи на починиоце издаје, тј. на скривени субјекат радње глаголске именице, а не на извршиоца радње означене личним глаголским обликом. Према стилизацији реченице, овакве каква је дата, рекло би се, међутим, да се ради о издаји домовине самог суда. Оставимо на страну то што у овоме одређеном случају и суд и кривци имају заједничку домовину, јер овде то није од значаја. Али не треба опет помислити да би се ту *своје* срећно могло заменити са *њихове*. Много би боље било место *своје* употребити придев *сопствене*, а још боље и сасвим испустити ту одредницу, пошто она овде и онако ништа не казује.

Иза овога је разумљиво што је заменица *свој* више на своме месту у случајевима где се заједно с речју коју одређује не односи на субјекат глаголске именице, већ на субјекат личног глаголског облика, као у примерима:

> Зашто је било све тако. Зато што су подигли оружје против уништења и поробљавања *своје* земље (Борба 28. IX. 1949); — У жељи да учиним са своје стране

> оно што могу да бих вам помогао да спречите злоупотребу *свога* ауторитета и имена (Политика 14. X. 1949).

Али стилски, очевидно, ни употреба заменице *свој* у њима не задовољава сасвим. У првом случају, истина, цео склоп реченице искључује сваку двосмисленост, док се у другом намеће питање ко злоупотребљава ауторитет и име оног с ким се говори — он сам или неко други. У сваком случају, било би боље да место *свога* овде стоји *вашег*, ако — како је вероватније — ауторитет и име овде злоупотребљава неко треће лице. И несумњиво је у свим оваквим случајевима, са различитим субјектом обеју радњи, много више на своме месту одређена присвојна заменица него заменица сваког лица, ма односила се она на било који од ова два субјекта. У примерима као: „Позвали су народе Југославије на устанак против *њиховог* руководства“ — *свог* не би могло бити употребљено место *њиховог* без штете по јасноћу онога што се хтело рећи. Ова реченица значи: Позвали су (мисли се — информбироовски непријатељи наше земље) народе Југославије да (ови народи) устану против свога руководства. У њој су, дакле, субјекти главног глагола и глаголске именице различити, и зато не би било јасно на који се субјекат односи синтагма с присвојном заменицом ако она не би била одређена. Ни у даљим сличним примерима:

> Совјетска влада је почела да искоришћава мирољубива расположења свих обичних људи ради подршке *њеном* неправедном притиску против Југославије; — Ми одајемо пошту руководиоцу *наше* омладине; — Тек по *њиховом* ослобођењу од стране Совјетке армије оне су (мисли се источноевропске земље) стварале основне услове за развитак ка социјализму, —

присвојне заменице одређеног лица не бисмо могли заменити одговарајућим облицима заменице *свој*. Кад бисмо ову замену извршили у првом од ова три примера, онда би се пре могло закључити да неправедни притисак врше *обични људи*, а не *совјетска влада*. Замена *наше* са *своје* у другој реченици – такође би променила њен смисао, јер се њоме не би

више говорило о оном ко руководи нашом омладином, већ о неком што руководи својом сопственом омладином

Тамо, међутим, где глаголска именица и лични глаголски облик имају исти субјекат, употреба присвојне заменице *свој* у било коме зависном падежу на своме је месту. У примеру: Совјетска влада одбија репатријацију тих и осталих *својих* грађана, — замена *својих* са *њених* унела би забуну у овако јасну и стилски коректну реченицу, јер та реченица значи — Совјетска влада одбија да (она иста) репатрира те и остале своје грађане. На исти је начин заједначки субјекат радње главног глагола и радње глаголске именице у реченицама:

> Македонском народу омогућено је да приступи изградњи *свог* главног града (Борба 11. X. 1949); — Пољска за остварење *свога* шестогодишњег плана има на расположењу одличан материјал за размену (Борба 16. X. 1949); — Више су се посветили подизању *свог* културног и животног стандарда (Борба 28. IX. 1949); — Они признају издају *своје* отаџбине (Политика 6. X. 1949); — Учитељи не раде на подизању *свога* стандарда (Просв. радник III, стр. 41). —

Зато би замена присвојне заменице *свој* у њима било којом другом речју ишла на штету јасноће онога што се тим реченицама износи.

Али се ни из овога што је досад речено не може извести закључак да никако не ваља употребљавати заменицу *свој* у случајевима кад субјекат личног глаголског облика и глаголске именице нису заједнички. Ми смо већ расправили и неке примере у којима синтагма са заменицом *свој* означава однос према субјекту главног глагола и кад он није заједнички и радњи глаголске именице у тој реченици (случај с примером — Подигли су оружје против уништења и поробљавања *своје* земље). А можемо навести и примера у којима присвојна заменица *свој* с речју уз коју стоји показује однос према субјекту радње глаголске именице кад он није истовремено и субјекат личног глаголског облика дотичне реченице. Ево једног таквог примера: „Ин-

тернационализам за комунисту се јавља у првоме реду као упорна и непомирљива борба за што бржу изградњу социјализма у *својој* земљи, за свестрано јачање своје социјалистичке домовине“ (Комунист бр. 4, стр. 133, 1949). Субјекат радње главног глагола је у њему *интернационализам*, субјекат глаголске именице изградња (социјализма) — *сваки борац* за ту изградњу, а синтагма са заменацом *свој* односи се на овај други субјекат. Као и у првом случају, и овде су синтаксички услови задовољени — присвојна заменица *свој* употребљена је да означи однос према стварном субјекту. Па и стилски ова реченица задовољава, јер се с те стране узимају у обзир многи моменти, као што су распоред речи у реченици, удаљеност једних њених чланова од других и слично. Овде можемо указати на два таква момента. Први од њих је удаљеност синтагме са заменицом *свој* од субјекта личног глаголског облика, а други — чињеница што је лако погодити да земља и социјалистичка домовина о којима се говори припадају градиоцима социјализма у њој, а не интернационализму (субјекту личног глаголског облика).

Потребно је истаћи још неке особине данашњег књижевног језика у вези с употребом заменице *свој*. То је, на првоме месту, одлучујућа улога емоционалног момента. Ова улога је толико значајна да и елементарне граматике о њој воде рачуна. У понеким од њих се каже да иако се однос припадања субјекту у нашем језику обично казује присвојном заменицом за свако лице — кад је тај однос нарочито потребно истаћи, онда се место *свој* употребљава одговарајућа присвојна заменица одређеног лица. То потврђују многобројни примери и разговорног и књижевног језика. Да бисмо показали стилски ефекат овакве употребе присвојних заменица, довољно ће бити да наведемо само пример: А ми смо казали — „Не, ми ћемо ићи *нашим* путем, искористићемо све *наше* могућности“. Лако је осетити колико се овом реченицом више каже у облику у коме је дата него да је у њој употребљена заменица *свој* место *наш*.

Још је потребније скренути пажњу на то да често у нашем језику присвојну заменицу одређеног лица није могуће

заменити заменицом *свој*, чак и ако реченични акценат није на њој. И то ћемо показати на примерима:

> Шта смо ми имали од тога што смо прошле године на завршном прегледу открили онолико недостатака у *нашој* настави (Просв. радник III, стр. 40). — Гледали смо да успоставимо присне везе с *нашим* пријатељским савезничким земљама (Борба 28. IX. 1949); — Ми смо већ били упознали снагу народа *наше* земље, јер смо већ видјели на дјелу *наш* народ у Србији и Црној Гори (Борба 28. IX. 1949); — Ми још нисмо успјели да у *нашим* организацијама уздигнемо најнужнији број синдикалних активиста (Просв. радник III, стр. 6, 1948); — А ми у снаге *нашега* народа верујемо (Борба 28. IX. 1949); — С једне стране наш је циљ да тим приредбама манифестујемо јединство *наших* народа, оданост идеји Народноослободилачког рата и послератне обнове и изградње *наше* земље (Бразда I, 620); — Оно што је нама омогућило данас да савладамо све тешкоће и постигнемо огромне резултате у изградњи *наше* земље (Борба 27. IX. 1949) и сл.

Није тешко запазити да се овде одређена присвојна заменица само делимично подудара са субјектом. Она обично одређује појам ширег (а понекад и ужег) обима од оног који има субјекат, и управо се због тога не може замењивати заменицом *свој*. Затим је та заменица, заједно с речју уз који стоји, један сталан, утврђен термин, и променом једног његова члана променио би се и цео тај термин. Тако *наша настава*, у првом примеру, није настава само оних што су у њој открили недостатке, већ знатно ширег колектива, целог нашег народа, нашег социјалистичког друштва (сигурно се није мислило да је цела та заједница открила недостатке о којима је реч). За могућност замене одређене присвојне заменице заменицом сваког лица није, значи, довољно да је појам субјекта само део оног појма коме нешто припада, већ је потребно да се ова два појма потпуно поклапају. А тамо где немамо тај случај, није свеједно да ли ће бити употребљена присвојна заменица одређеног или сваког лица.

Истакнути стилски и синтаксички моменти знатно сужавају употребу присвојне заменице *свој*. Они су, несумњиво, утицали да се она почне све ређе употребљавати у нашем књижевном језику и кад нема ни синтаксичких ни стилских разлога за ограничење њене употребе. Али свакако још више под утицајем страних језика — место заменице *свој* све чешће се употребљава присвојна заменица овог или оног одређеног лица, и кад је таква употреба у супротности с принципима нашег језика, као у примерима:

> У време када је Вук радио *његов* Српски рјечник ...ево какво је стање било (Глас Српске акад. наука X, стр. 18); — Није до сада у историји било случајева да би се агенти употребљавали за то да уништавају десетине крупних јединица и хиљаде војника *њихових* наредбодаваца (Политика 17. IX. 1949); — То није учинила Албанија, али не због друкчије политике *њене* владе; — Она је много на вишем ступњу од свих *њених* критичара (Политика 17. IX. 1949); — Међутим, било би погрешно тврдити да су наше подружнице пребродиле све тешкоће на путу *њиховог* учвршћења (Просв. радник III, бр. 5—6, стр. 2); — Под чијим руководством наши народи израђују социјализам у *нашој* земљи (Дан мира 2. IX. 1949); — Тешко ми је да говорим укратко о ономе што сам запазио за време *мог* шестомесечног боравка у Југославији (Политика 6. X. 1949) и сличним.

И поред тога што оваквих примера налазимо и код бољих стилиста, па и код самих граматичара — (први пример смо узели из једне расправе Ст. Новаковића) — нема никаквог разлога за употребу одређених присвојних заменица у њима. У свим оваквим случајевима место њих требало би да стоји одговарајући облик заменице *свој*.

Закључак је:

1) Заменица *свој* у нашем језику, поред своје праве, има и придевску службу с неколико нијанса у значењу. У овој последњој служби њена је употреба углавном слободна; она се може односити на било који члан реченице. Само у случајевима с нијансама значења која су заменичком најближа

— захтеви доброг стила ограничавају употребу речи *свој* условима под којима се она употребљава у заменичкој служби.

2) Услови употребе заменице *свој* у правоме њеном значењу су следећи:

а) Ова заменица, заједно с речју коју одређује, показује однос према субјекту дотичне реченице, а то значи да се употребљава у неком зависном падежу.

б) Уколико се граматички подмет не слаже са стварним субјектом реченице, заменица *свој* се чешће везује за граматички подмет. Али уколико је у свести писца претежнији стварни субјекат, она може означавати однос и према њему. У томе случају *свој* може стајати и уз само име граматичког подмета, дакле — и у номинативу.

в) У реченицама поред глаголских именица синтагма са заменицом *свој* показује однос према субјекту радње личног глаголског облика само кад је то у исто време и субјекат радње глаголске именице. Али ако су то два различна субјекта, синтаксички се ова заменица може односити и на један и на други од њих. Стилски је, међутим, слагање заменице сваког лица само с једним од ових субјеката изузетно оправдано ако целокупност реченице искључује сваку двосмисленост.

г) Није довољно да се појам субјекта и онај који означава синтагма с присвојном заменицом тек делимично поклапају, па да та заменица буде *свој*. Ако је први појам само део другог, онда се она не може употребљавати место присвојне заменице одређеног лица.

д) И поред свих ограничења која сужавају употребу заменице *свој*, њу не треба замењивати одговарајућим обликом заменице одређеног лица и у случајевима где нема ни синтаксичних ни стилских разлога за то.

М. Стевановић

О ЈЕДНОСЛОЖНИМ РЕЧИМА У СРПСКОМ СТИХУ

I

Питање о једносложним речима у нашем стиху покренуо је Маретић. Проучавајући „чланке" (тј. стихове и полустихове) у нашој народној поезији и „њихово распадање на поједине речи", Маретић је констатовао да „наглашене једносложнице" (тј. једносложне акценатске целине) у народном стиху не могу стајати у свим слоговима, него само на неким одређеним местима.[1]) Као увек, Маретић је своје испитивање извршио с филолошком акрибијом, и врло педантно, на материјалу Вукових збирки, проучио све „чланке", од тросложних до шестосложних, и све слогове у њима. Резултати његових испитивања могу се формулисати прецизније и краће него што је то он сам учинио. Наиме: 1) у нашем народном стиху „наглашене једносложнице" по правилу стоје само у непарним слоговима, и то понајчешће у првом слогу „чланка"; 2) у парним слоговима „наглашене једносложнице" долазе сасвим изузетно, а на крају „чланака" с парним бројем слогова (четворосложних и шестосложних) заправо и не могу стајати.

---

[1]) Д-р Т. Маретић: Метрика народних наших пјесама, §§ 24—31; Рад ЈА књ. 168, Загреб 1907, стр. 39—55. Под наглашеним једносложницама Маретић подразумева самосталне једносложне акц. целине: „Једноћ за свагда ћу рећи, да мени овдје израз: наглашене једносложнице значи онакове ријечи од једнога слога, које у обичноме говору имају свој самосталан акценат, а у стиху не стоје ни пред енклитиком ни за проклитиком, а не стоје ни уз другу акцентом исто тако самосталну једносложницу (на пр. сву ноћ, црн коњ и т. д.)".

Показаћемо то на примеру јуначког десетерца. У првом полустиху једносложне наглашене речи стоје често у првом слогу, напр.:

Свŷ госпо̏ду | за софру сједао...
То̄ из ку́ле̄ | нитко не чујаше...
Кра̂љ о̏стаје̄ | на своме дивану...
Кŷм не̏ве̄рнӣ, | вера га убила!..

У другом слогу јуначког десетерца једносложна акц. целина не може стајати. По Маретићу, једносложна реч у другом слогу „чланка" чини с једносложном речју испред себе „неправу двосложницу". И доиста, тако је у већини случајева: једносложна реч у другом слогу или ће се подредити акцентованој речи првог слога или ће, обрнуто, подредити ту реч себи; напр.:

Бо̑г‿са̄м зна́де̄ | је ли тако било...

или:

Ће‿брӓт бра̑та | по судовим' ћера...

Ће‿кŷм кŷма | не држи за кума...

Има још и трећа могућност, коју је превидео Маретић: једносложна реч у другом слогу може бити подређена у погледу акцента идућој двосложној речи:

Кŷм сво̄г‿кŷма на су́дове ће̏ра̄...

У сваком случају — једносложна реч у другом слогу неће се никад појавити као самостална акц. целина.

У трећем слогу јуначког десетерца такође не може стајати једносложна акц. целина: ако је у трећем слогу једносложна реч, у четвртом мора стајати једносложна енклитика. Сасвим изузетно, по Маретићу, „наглашене једносложнице" долазе у четвртом слогу четворосложног чланка: „Примјера за то — вели Маретић — има тако мало да се могу држати за изузетке или још боље рећи: за погрјешке". Напр.:

Најпрва *кћер* Михаила бана...
Под стари *град* на воду Морачу...

Камо ти *мач* и мегдан јуначки...
Јеси ли *баш* местом из Будима...
А ја сам *већ* изгубио главу...
Ако ли *шко* вјеровати неће...
итд.

Сама чињеница што су такви стихови ретки (по Маретићу, има их око 60 у свих пет Вукових књига) не би била довољна да их прогласимо за рђаве; али би било исто тако погрешно сматрати да у народној поезији нема и рђавих, неправилних стихова: познато је да се и у Вуковим збиркама нађу „десетерци" и с једанаест слогова. Претстава о ненаглашености слога пред цезуром толико је јака у нашој свести да ћемо у дикцији и нехотице атонирати такву једносложну реч у четвртом слогу; у три последња примера можемо то учинити сасвим лако, без насиља над смислом (а таквих примера је највише); оне пак стихове у којима би овакво атонирање једносложне речи изазвало насиље над смислом — морамо сматрати дефектним, рђавим десетерцима.

У другом полустиху јуначког десетерца једносложна акц. целина доста често стоји у првом слогу:

Нисам тебе | *јâ* забòравио...
Брже пиши | *лӥст* књӥгē бӥјелē...
Ој, Милошу, | *нȁш* рòђенӣ брȁте...
На сабљи су | *шрû* бàлчака злâтнā...
итд.

У другом слогу другог полустиха једносложна акц. целина не може доћи из истих разлога као ни у другом слогу првог полустиха. „Нешто рјеђе, — вели Маретић — али опет често, налази се наглашена једносложница у трећем слогу шестосложних чланака." Напр. у јуначком десетерцу:

Чини ми се, стари *сваш* да иде...
Из момка је зелен *бор* никао...
Подиже се итар *лов* ловити...
Жива тебе, брате, *бог* убио...
Ја сам ноћас зао *сан* уснио...
итд.

У четвртом слогу другог полустиха једносложна акц. целина долази врло ретко, толико ретко да Маретић такве примере сматра за изузетке: у свих пет Вукових књига Маретић је нашао једва петнаестак јуначких десетераца с једносложном акц. целином у осмом слогу. Навешћемо неке од њих:

Да знам, лице, да ће те *стар* љубит...
Да се, јадна, за зелен *бор* хватим...
Ћераше се за пуно *два* сата...
Да видимо чија је *сад* Мачва...
С њом ћу женит Ђул-бега, *мог* сина...
итд.

Тешко је спорити да ће се у већини Маретићевих примера (напр. у последња три) ове једносложне речи у дикцији подредити у погледу акцента идућој или претходној речи. И други цитирани стих чита се ова̏ко:

Да‿се‿ја̏дна́ | за‿зѐлен‿бо̄р хва̏тӣм,
И он би се, зелен, осушио.

За нас овде није важно питање да ли ће у дикцији на речи *бор* бити ослабљен акценат или само ненаглашена дужина; чињеница је да овако у погледу акцента подређена једносложна реч добија у стиху функцију ненаглашеног слога. Што се тиче првог Маратићева примера, у њему и немамо ненаглашену „једносложницу“, њега морамо читати овако:

Да‿зна̂м, | ли́це, | да‿ће‿те‿ста̏р | љу́бит...

Покушамо ли да га прочитамо с три акцента у другом полустиху, што је иначе противно природној мелодији српске реченице, видећемо да ће се и ритам повредити:

Да‿зна̂м, | ли́це, | да̏‿ће‿те | ста̏р | љу́бит...

Зашто је то тако — видеће се из даље анализе; још ћемо се вратити на тај пример.

У петом слогу другог полустиха не може стајати једносложна акц. целина, јер после једносложне речи у петом — у шестом слогу мора доћи једносложна енклитика. Такође

ни у последњем слогу јуначког десетерца једносложне акц. целине не долазе. У оних шест примера које наводи Маретић за једносложне речи у десетом слогу оне су очигледне енклитике; уосталом, и он сам тако тумачи те примере, стога их нећемо ни наводити

Као што видимо из досадашње анализе, једносложне речи у парним слоговима јуначког десетерца или се потпуно атонирају или се њихов акценат до те мере ослаби да се оне у ритмичком погледу изједначују с ненаглашеним слоговима. Друкчија је њихова улога у непарним слоговима. Видели смо да у првом, петом и седмом слогу оне могу бити и наглашене, дакле могу се појавити као једносложне акц. целине. Па и ту, ако на идући слог (други, шести или осми) пада акценат неке вишесложне акц. целине, могућ је њихов двојак изговор: 1) њихов акценат може се подредити акценту идуће вишесложне акц. целине, напр.:

На са̏бљи су | три̑‿ба̀лчака зла̂тна̄...
Та̀да̄ рѐче | ср̏пскӣ кне̄з‿Ла̏заре...

2) оне се могу јако нагласити, тако да њихов акценат може по јачини превазићи акценат идуће вишесложне акц. целине, напр.

О̂ј, Ми̏лошу, *на̏ш* ро̀ђенӣ бра̏те...
Жи́ва тѐбе, бра̏те, *бо̂г* у̏био...

У овом случају и за српски стих важи закон опште ритмике: да би се могла нагласити једносложна реч која стоји испред акцентованог слога вишесложне акц. целине, испред такве једносложне речи мора се направити пауза, и уколико је та пауза дужа, утолико се може појачати акценат једносложне речи:

Жи́ва | тѐбе, || бра̏те, || *бо̂г* | у̏био...

Како ће се који стих прочитати — стоји, дакле, до наше интерпретације текста, која је, наравно, условљена смислом; али и ту интерпретатор има извесну слободу.

Кад се има на уму оно што је речено о односу између претходне паузе и акцента једносложне акц. целине, није тешко објаснити зашто оне понајчешће падају па почетак

стиха и полустиха — на тим местима обично имамо „природне синтаксичке паузе“. Већ је и Маретић запазио да „наглашене једносложнице“ чешће падају на пети него на седми слог десетерца; али није истакао да оне понајчешће падају на његов први слог (није то учинио зато што је проучавао „чланке“ издвојене из стиха чији су саставни део). Једна мала статистика потврдила је и тај наш утисак. У првих двадесет песама из друге Вукове књиге — од свих стихова око 7% имају једносложну акц. целину у првом слогу, око 4,5% у петом и око 0,5% у седмом. И тај однос је у вези са синтаксичком структуром јуначког десетерца: у десетерцу сваки стих се увек поклапа с крајем синтаксичке целине, а по правилу и први полустих; ређе крај синтаксичке целине пада после шестог слога; а крај сваке синтаксичке целине не обележава се само посебном мелодијом, о којој ћемо доцније говорити, него може бити обележен и осетнијом „природном паузом“. Ипак између првог и другог полустиха постоји битна разлика: реченица никад не сме да се заврши на првом полустиху; према томе, на крај стиха падају најјаче „природне паузе“. У средини стиха падају слабије „природне паузе“ и то обично после четвртог, а ређе после шестог слога (примере за овај последњи случај навешћемо доцније кад буде реч о реченичној мелодији јуначког десетерца).

Све ово што је речено за јуначки десетерац вреди mutatis mutandis, и за друге народне стихове: шестерац, обичнији седмерац [4+3], симетрични осмерац [4+4], деветерац [4+5], једанаестерац [4+4+3], два типа дванаестерца [6+6 и 4+4+4] и тринаестерац [4+4+5].

Стих наше народне поезије углавном је трохејски (осим женског десетерца [5+5], ређег, несиметричног осмерца [5+3 или 3+5] и још неких сасвим ретких стихова који имају дактило-трохејски карактер[1]). Акценти у нашем народном

---

[1]) Засад за ове ритмове задржавамо назив који је проф. Кошутић дао женском десетерцу, због тога што се сваки његов полустих, у огромној већини случајева, може рашчланити у две „стопе“ — трохејску и дактилску:

×○×○○ или ×○○×○

трохеју по правилу падају на непарне слогове; дакле, непарни слогови у њему претстављају, према савременој терминологији, јако време у стиху. Према томе, правило изнето у почетку овог чланка можемо формулисати друкчије: 1) *једносложне акценатске целине у нашем народном трохеју падају само на јако време;* 2) *једносложне речи у слабом времену губе потпуно или делимично свој акценат и изједначују се по својој ритмичкој функцији с ненаглашеним слоговима.*[2])

II

Ако се обратимо стиху српске уметничке поезије, наћи ћемо у њему, углавном, две врсте ритмова — трохеј и јамб. Што се тиче нашег уметничког трохеја, за њега вреди све што је речено и за народни стих; као што је познато, наш уметнички трохеј је и постао по угледу на народни. Друкчије је у јамбу, који је и у српској и у хрватској поезији створен по угледу на друге језике. Маретић се није бавио стихом уметничке поезије и зато није уочио ту разлику. У српском јамбу, међутим, једносложне акц. целине могу стајати како у парним тако и у непарним слоговима, тј. и у слабом и у јаком времену. Нарочито у ја пском десетерцу оне често стоје на крају стиха дајући му мушки завршетак. Ако у прози проценат једносложних акц. целина износи око 7%, у трохеју је тај проценат смањен на око 3%, а у јампском

Такође и у најчешћој схеми несиметричног осмерца могли бисмо наћи две дактилске и једну трохејску стопу:

×○○×○×○○

Тиме не желимо рећи да ове ритмове сматрамо правилним логаедима. Термин дактило-трохејски употребљавамо само колико да одвојимо тај стих од правог трохејског. Ни један ни други, међутим, не сматрамо „стопним" стихом. О томе шта ти ритмови уствари претстављају говорићемо другом приликом. (Знаком × обележавамо сваки наглашени слог без обзира на тип акцента и дужину; знаком ○ — сваки ненаглашени слог, како дуг тако и кратак.)

[2]) У питање о једносложним акц. целинама у дактило-трохејском стиху засад нећемо улазити због релативне реткости тога стиха. Али, анализирајући тај стих, и у њему бисмо могли констатовати, углавном, исту законитост.

десетерцу (Л. Костића) повећан на читавих 19%, од чега на средину стиха отпада око 8,5%, а на крај 10,5%; у јампском једанаестерцу помешаном с десетерцем (Б. Радичевића) проценат је знатно мањи (због женских завршетака) и износи око 13%; дакле, највише ће се приближити прози у погледу процента једносложних акц. целина — чисти јампски једанаестерац.

Кад стоје у јаком времену у јамбу, једносложне акц. целине остварују ритмичке иктусе, напр.:

Филето, *ох*, Филето, није *то*...
Сад вади *мач*, па слушај приповест...
Осветићу те, *ох*, осветићу...
Ослепила си; *смрт* пред очима...
Шта видим? Калпак? Перјаница? *Гуњ?*
Црнògорац? Убица? Максим? *Он?*

(Л. Костић: Максим Црнојевић)

Као што смо рекли, у српском јамбу и слабо време може бити испуњено једносложном акц. целином:

Шта? доћи ће? *ох*, јесте, то је све...
Јест, жена сам, ал' мрзити бар знам,
Ох, жена сам, ал' љубит' знала сам...
Би л' познала? *еј*, слепи јадниче...
Да приправим? *шта?* ја да приправим?

(Л. Костић: Максим Црнојевић)

Рòмāнскā крв? *Е*, то је друга ствар...
Ја заљубљен? *Ах*, злато моје, да...
А народу — *е*, шта му даде бог...

(Л. Костић: Пера Сегединац)

У кврге су ме бацили, *о*, срама!

(М. Ракић)

Ми смо нарочито изабрали примере где се једносложне речи у непарним слоговима (слабом времену) не могу атонирати. Међутим да би се оне нагласиле, потребно је на-

правити испред њих осетнију паузу. Костићеви примери су јасни: код њега једносложне речи стоје после синтаксичке паузе. Тако је и код Ракића; у његову стиху сам смисао изискује да се узвик *о!* емоционално истакне; уколико направимо дужу паузу испред њега, утолико га можемо јаче нагласити:

У‿кв̏рге‿су‿ме | ба́цили, || ȍ, | сра̑ма!

Ово правило о паузи испред једносложне акц. целине у слабом времену у јамбу вреди и за случај кад је после такве једносложне акц. целине иктус на идућем слогу изостављен, као напр. код Л. Костића:

Зар није, можда, тај Црно̀горац
Убица Марков, крвник брата мог? ||
Ȍх! | да‿га‿зна̑м. || Па‿ја̑ да‿при̏правим
За‿Црно̀го̄рца сја̑јнӣ о̏проштāј?

или:

Свеје̏дно то̑? По̀ко̄јнӣ Ма̑рко мо̑ј, ||
Мо̑ј ди̏чнӣ му̑ж, | *тво̑ј* на̏ срамо̀ту бра̏т, ||
Свеје̏дно — о̑н и Ма̏ксим не̏срећнӣк?

И тако је увек: *кад једносложне речи у слабом времену у јамбу имају пун акценат, а не стоје ни за проклитиком ни пред енклитиком, тај акценат је условљен претходном паузом.* По томе се оне битно разликују од једносложних акц. целина у јаком времену: испред ових пауза може доћи, али не мора, као напр. у следећим Костићевим стиховима, где би пауза била потпуно немотивисана:

Брато̀вљев тре̑ба̄ за‿пара̀стос ли̏к
Да‿блу̑дна̄ *ћи̏* изве́зе̄ у̑‿спомен..

Ако погледамо на које непарне слогове у јамбу понајчешће падају једносложне акц. целине, видећемо да су то први слог у стиху (у првом чину „Максима Црнојевића“ око 8% свих стихова), а затим пети слог (око 2%). То је и сасвим природно: на тим местима обично почиње нова синтаксичка целина.

III

Поставља се питање: откуда та разлика између српског трохеја и јамба у погледу улоге једносложних акц. целина у стиху? Она је условљена самом структуром тих ритмова[1]). У српском трохеју базу трохејског ритма чини фразирање, тј. распоред граница између акц. целина. У јуначком десетерцу око 85% граница пада после парних слогова (тј. после слабог времена), а у симетричном осмерцу чак и свих 95%. На тај начин стих се распада на мање јединице с парним бројем слогова. Границе између акц. целина дибијају веома важну функцију у стиху, оне сигналишу наступање јаког, а престанак слабог времена и дају трохејском ритму изразито низлазни карактер. Истина, један део граница пада и после јаког времена (у средину „стопе" — по терминологији школске метрике), али то су увек слабе границе: после јаког времена у српском трохеју не може доћи синтаксичка пауза. Као што смо већ рекли, у српској народној поезији сваки стих се поклапа с крајем неке синтаксичке целине (опкорачење стиха није дозвољено[2]); према томе, сваки стих се завршава антикаденцом или каденцом. Напр. у јуначком десетерцу:

Ако су ти двори изгорели *(антикаденца)*,
Лепше ћу ти дворе начинити *(каденца)*.

Сем тога, реченица никад не сме да се заврши на полустиху; дакле, полустих никад не може бити обележен каденцом. Али се и полустих по правилу поклапа с крајем неке синтаксичке целине, и он може бити обележен посебном мелодијом, ублаженом антикаденцом или т. зв. полукаденцом, напр.:

Вино попиј, | а на част ти пехар!

---

[1]) О природи српског трохеја и српског јамба види детаљније у нашем чланку: О тонској метрици проф. Кошутића, ЈФ XVIII, стр. 173—196.

[2]) У уметничкој српској поезији поглавито песници XX века разбиће ову синтаксичку структуру народног трохеја и увешће опкорачење стиха и у трохеј (углавном у дванаестерцу, напр. Дучић и Ракић). Исп. Светозар Матић: Принципи уметничке версификације српске, Годишњица Николе Чупића, књ. XLI, стр. 155—157.

Међутим полукаденца не мора увек да се поклопи с крајем првог полустиха (опкорачење цезуре се каткад среће), али у том случају, кад се не поклопи с крајем првог полустиха, њен крај мора да се подудари с границом која пада после слабог времена (тј. после парног слога), напр.:

Најпослије | ноже оковане,
Оковане сребром, | позлаћене...

или:

У Влахиње | чедо мушко било,
У Гркиње није, | но ђевојка.

Отуда напр. у јуначком десетерцу није допуштен стих:

Њему дајеш све, | а мени ништа...

(*Маретићев пример*)

Довољно је помаћи синтаксичку паузу за један слог и стих ће бити добар без икакве промене у распореду акцената:

Њему дајеш много, | мени ништа...

Кад српски трохеј не допушта синтаксичку паузу после непарног слога (јаког времена), не допушта ни емоционалну паузу на томе месту. Отуда при читању:

Да‿зна̂м, | ли́це, ‖ да̏‿ће‿те | ста̑р | љу́бит...

ритам се губи; међутим при друкчијем читању:

Да‿зна̂м, | ли́це, ‖ да‿ће‿те‿ста̑р | љу́бит...

ритам је очуван, јер ниједна јака граница између акц. целина (у дикцији — пауза) не нарушава трохејско фразирање.

Као што видимо, фразирање у српском народном стиху чини костур његове трохејске инерције. Наравно, распоред акцената одржава, уствари, трохејски ритам, али у томе распореду ипак постоји већа слобода: акценат може пасти и на слабо време, али под условом да је то акценат вишесложне акц. целине. И такви померени акценти уносе у ритам моменат превареног очекивања (јер ми, уствари, очекујемо иктусе на непарним слоговима) и чине га разноврсним. Кад би се ритам српског јуначког десетерца одвијао по схеми:

×○ | ×○ ‖ ×○ | ×○ | ×○,

то више не би био песнички ритам, него аутоматски ритам, ритам машине.

Сасвим друкчију структуру има српски јамб. Ваља имати на уму да је јамб у нашој поезији вештачки стих, створен по угледу на друге језике: зато за њега и вреде друкчији закони. У њему „костур" јампске инерције ритма чини сам распоред акцената, који по правилу падају на парне слогове[1]). Границе између акц. целина обично падају после непарних слогова (у средину „стопе" — по терминологији школске метрике); дакле, оне у већини случајева разбијају јампско фразирање дајући и српском јамбу, уствари, низлазни карактер[2]). Али баш зато свака јача граница која пада после парног слога (на границу „стопе") добро је дошла, јер ће, на томе месту, променити низлазни карактер стиха у узлазни, као напр. у Костићевим стиховима:

Свеједно *то*? ‖ По̀ко̄јни̂ Марко мој,
Мој дични *муж*, | твој на срамоту брат,
Свеједно — *он*, | и Максим нѐсрећни̂к?
Свеједно *то*? | Ох, не би л' дао бог?

И кад у слабом времену у јамбу стоји једносложна акц. целина (као напр. у другом и четвртом од цитираних стихова), јака граница испред ње не нарушава ритам, као што би то био случај у трохеју, него га, напротив, обогаћује.

[1]) Ова разлика између улоге акцента у трохеју и у јамбу може се илустровати следећим статистичким подацима: у народном трохејском (јуначком) десетерцу око 74% од свих акцената пада на јако време стиха, а око 26% на слабо; међутим у јампском десетерцу (Л. Костића) на јако време пада свих 96% акцената, а на слабо око 4%. Па и од тих 4% један део отпада на кратке акценте после којих у идућем слогу стоји ненаглашена дужина која преузима улогу ритмичког иктуса, као напр. у стиховима:

Ро̀ма̄нска крв? Е, то је друга ствар...
Свеједно то? По̀ко̄јни Марко мој...

(О улози ненаглашених дужина у српском стиху види у нашем чланку у ЈФ XVIII, стр. 191—195).

[2]) Напр. у Костићеву јамбу око 85% свих граница пада после непарних слогова, дакле разбија јампско фразирање, а свега око 15% подвлачи га; према томе, однос је обрнут него у трохеју.

С фразирањем је у вези и разлика између синтаксичко-мелодиске структуре трохеја и јамба. Јамб обично нема изразито обележених полустихова, јер нема сталну цезуру. Крај синтаксичке целине може да падне у средину стиха како после парног слога (као у малочас наведеним Костићевим стиховима) тако и после непарних слогова, напр.:

Ослепила си; ‖ смрт пред очима...

или:

Шта видим? ‖ Калпак? ¦ Перјаница? ¦ Гуњ? ‖
Црнѐгорац? ¦ Убица? ¦ Максим? ¦ Он?

Као што видимо, трохеј и јамб су у српском језику, такорећи, дијаметрално супротни стихови по својој структури, а последица тога је, између осталог, и различита улога једносложних акц. целина у њима.

Неко би могао помислити да оваква разлика између српског трохеја и јамба проистиче из опште природе тих ритмова и да је можемо констатовати и у другим језицима. Међутим — није тако. У руском језику, напр., и у трохеју и у јамбу „костур" ритмичке инерције чини само акценат; границе између акц. целина, међутим, уносе у стих моменат превареног очекивања и делимично разбијају, а делимично подвлаче трохејско односно јампско фразирање. Отуда у руском стиху једносложне акц. целине могу стајати у трохеју и у јамбу како у слабом тако и у јаком времену. Напр.: 1) у слабом времену у трохеју:

Вукаши́н *царь* се́рбский, мо́й роди́тель...

Уж сказа́л — *вас* вы́пущу на во́лю...

(*Мајков*)

2) у слабом времену у јамбу:

„*Что*, ма́менька?" — „*Ах*, Па́шенька моя."
Царь занемо́г, *царь* умира́ет... Бо́же!

(*Пушкин*)

За њихов изговор вреди све што је речено о односу између акцента једносложне речи у слабом времену и претходне паузе.

IV

Маретић, који је први констатовао извесну законитост у „намештању наглашених једносложница“ у српском народном стиху, није умео да објасни у чему се она састоји и чиме је она условљена. Он није хтео допустити ни помисао да она може бити у некој вези с акцентом и зато није тражио од лингвиста њено објашњење; он је мислио да ће је моћи објаснити само какав „врстан музиколог“ (Метрика, стр. 5). Ево шта он мисли о томе питању (стр. 53—54):

„Могао би тко помислити, да то стоји у свези с акцентом, што на крају четворосложних и шестосложних чланака не може стајати наглашена једносложница; т.ј. могао би тко умовати овако: ријечи од два или од више слогова, које на крају реченијех чланака могу стајати, немају у штокавском говору никад акцента на скрајњему слугу, и с тијем се лијепо слаже појав, што се на крају поменутијех чланака не могу налазити ни наглашене једносложнице. Кад бих ја уз ово умовање пристао, ја бих с тијем признао, да је у грађи неких наших народних стихова акцент неки фактор. Ја речену мисао не могу никако прихватити, јер је врло лако могу оборити, и то овако: кад би та мисао била оправдана, онда би она морала вриједити такођер за тросложне и петосложне чланке, који често имају на крају наглашене једносложнице... У тијем дакле чланцима намјештај наглашених једносложних ријечи не стоји у савезу с акцентом; а ако је тако, онда с пунијем правом смијемо закључити, да не стоји у свези с акцентом ни то, што поменуте једносложнице не могу стајати на крају четворосложних и шестосложних чланака. Осим тога можемо још једну чињеницу навести, која се поменутој мисли противи. Видјели смо (у § 27) да јуначки десетерац у четвртом слогу свога шестосложног чланка врло ријетко има наглашену једносложницу; то јамачно не стоји ни у каквој свези с акцентом, јер ми видимо, да је у хиљадама и хиљадама јуначкијех десетераца на реченом мјесту вокал наглашен; тако од онијех 8 стихова, што су § 11 наведени

за примјер обрасцу јуначкога десетерца, четири стиха имају тај вокал наглашен:

То не била два бора зѐлена̄,
Већ то̏ била два брата ро̏ђена̄,
Једно Павле, а друго Ра̏дуле,
Међу њима сестрица Јѐлица.

Ја дакле ни у намјештању ни у ненамјештању наглашених једносложних ријечи на становитијем мјестима појединих чланака не могу разабрати никакве свезе с акцентом."

Па ипак је, као што смо видели, распоред једносложних акц. целина у нашем народном стиху у најтешњој вези с акцентом. На први Маретићев аргуменат против те везе може се одговорити следеће: сасвим је природно што у тросложним и петосложним „чланцима" може стајати „наглашена једносложница" на последњем слогу (трећем односно петом), јер петосложни и тросложни „чланци" могу бити саставни делови трохејског стиха и у томе случају њихов пети односно трећи слог претставља јако време у стиху. Тако, напр., у трохејском седмерцу [4+3]:

— Ој ти, Јано, | бисер *мо̑ј!*
Откуд теби | прстен *мо̑ј?*
— Дао ми га | братац *тво̑ј,*
Ако бог да | девер *мо̑ј!*

у деветерцу [4+5]:

Око руже, | душо, тули̏па̑н —
Љубио те | Ранко сваки *да̑н*...

или тринаестерцу [4+4+5]:

Вино пије | Дојчин Петар, | варадински *ба̑н,*
Попио је | триста дукат' | све за један *да̑н.*

Сасвим је друкчије кад су петосложни чланци саставни делови т.зв. дактило-трохејског ритма. Напр. у петосложним „чланцима" (полустиховима) женског десетерца последњи слог не може бити наглашен (то Маретић не помиње), јер су ту последњи слог пред цезуром и последњи слог стиха — слабо време, а усто још и тонске константе (обавезно

ненаглашени слогови). У женском десетерцу јако време претстављају први и трећи или четврти слог полустиха (при чему понеки иктус може и да изостане, а такође да падне и на слабо време, напр. на други слог полустиха, што све уноси моменат превареног очекивања у стих). Узмимо један пример:

Зла̑то‿ми тре̏ба̄ | ко̀њу на‿у̏зду,
Када‿га‿је̏здим, | нек‿ми‿је‿ле̑по;
Би́сер‿ми тре̏ба̄ | љу́би на̀‿грло,
Када‿је‿љу̏бим, | нек‿ми‿је‿ми́ло.

На први поглед је јасно да у овом стиху петосложни чланци имају сасвим другу природу него, напр., у тринаестерцу. Зато је и погрешан Маретићев начин проучавања „чланака“ издвојених из стиха чији саставни део чине.

На други Маретићев аргуменат већ смо, уствари, одговорили: у слабом времену у нашем трохеју не може стајати „наглашена једносложница“ зато што би она у томе положају повукла јаку границу испред себе, границу која разбија трохејско фразирање; међутим испред акцента вишесложне речи, ако чак и постоји граница, она је слаба и неће се у дикцији реализовати као пауза.

К. Тарановски

О ЗНАЧЕЊУ РЕЧИ *ПЕСТИШ*

У претпоследњем броју Нашег језика (књ. I, св. 7—8, стр. 327—328) објашњавана је изрека (не пословица, као што је наведено): И једем и пијем, а *йесшиш* ми је на уму. Вук је изреку упамтио у детињству, не знајући јој значења. Па ни доцније није нашао објашњења речи *йесшиш*. Он је поред ове изреке навео другу, у којој се место *йесшиш* јавља *Посшиш*. Уз њу је Вук добио и објашњење, односно причу, јер изреке редовно постају алузијом на неки догађај. Прича је у основи народна: наивна жена дала своју торбу са даровима за кћер и зета неком лакрдијашу да им је понесе, а овај однео торбу својој кући. Али Вук није чуо причу непосредно у народу, него од Димитрија Поповића, ђакона и учитеља сегединског. Могуће је да је у Војводини постојала таква верзија, у којој се место *йесшиш* јавља *Посшиш*, али је вероватније да је Поповић, желећи да буде Вуку на услузи, произвољно заменио реч и свео објашњење на то да ће обманута постити када су јој колачи и печење одузети. Међутим о посту не може бити ни говора када мајка долази кћери у госте, јер се за госта, и мање драгог, увек налазило нешто чиме ће се дочекати. Штавише, и прави пост се тада прекидао: Дође гост па разори пост. Још је мање вероватно да ће се постити када се иде у походе, први пут у зетову кућу, када се нарочито настоји на лепом дочеку. У Поповићевој причи се каже: жена пође својој удатој кћери у походе. Вук у Рјечнику реч *йоходе* објашњава овако: „кад отац или мати, или други ко од рода отиде по обичају да походи дјевојку први пут по удадби“. По народном обичају, и у песмама, брат, отац или ближа родбина иду у походе, у

Војводини обично више њих. Вук је Поповићево објашњење навео не дајући о њему свој суд. Оно се не може прихватити.

С обзиром на ово и на народни живот, Поповићево објашњење је неприродно, јер се у походе носе и други дарови, значајнији од јела. Он наводи само јело да би као антитезу поставио пост, јер њему, ђакону, ова се реч учинила сугестивном за објашњење изреке. И друге појединости су смишљене да поткрепе такво објашњење. Природније је, например, да се и пешак повезе ако има места, ако су кола „празна“, или, ако су товарна па иду полако, да стави на њих торбу, а он да иде поред њих.

Друго тумачење, у вези са латинским и мађарским, језички сугестивно, ипак није оправдано. Немамо доказа да се ова страна реч одомаћила код нас ни у југозападним крајевима, где би се под утицајем цркве ово могло очекивати. Маретић би знао за њену употребу. Шеноа пева о кугиној кући, код дубровачких писаца, па и других далматинских, јавља се реч *куга*. У Делабелину речнику (стр. 198) италијанска реч *peste* преведена је народном *kugha:* Jednu sam kughu pribolio, a druga mi je doscla. Верка Шкурла Илић, описујући кугу на Хвару, у приповеци Мртви звон (Књига за породицу и школу, 1938), писаној у дијалекту, употребљава народну реч *кума*. Као синоними за ову реч у народу се јављају *чума* и *морија*. Ни логички изрека нема везе са кугом: И једем и пијем, а куга ми је на уму! (или, како је у поменутом чланку објашњено, велика несрећа). Да је нађена прича која би поткрепљивала овакво тумачење, можда би се оно и могло прихватити. Вук је изреку чуо у детињству, дакле у Тршићу, где је народни језик чист. Сасвим правилно, он ју је везивао за причу, као и све друге изреке. Да је прича постојала, доказ је њено формирање у пословицу коју је забележио Маретић: Све му је на уму као баби пестиш. Ту је изрека из директног говора, који потиче из доживљеног случаја, прешла у примену, добила шире значење.

Пестиш је уствари народна реч. Код Вука налазимо од истог корена сложеницу *пѐстозӯб* у значењу кесизуб = der Lachlustige, risor. У Хе̏рцеговини и Црној Гори има више речи од тог корена: *пе́стити* и *пе́стити се*, у значењу *це-*

рекати се. Постоје и сложени глаголи *распестити, запестити* и глаголска именица *пешћење* = непотребно причање и недолично смејање: Шта се пестиш ту! — опомене старији млађег. — Пусти, не пести — ако је неко у тузи, а други се безобзирно смеје. Јављају се и изведене именице: *песто, пестоња* и *песта*[1]) у женском роду.

Пестиш се, примивши пуну торбу, морао добро смејати наивности жене, зато је себе и назвао тако. Измишљено је име добро одговарало ситуацији, а жена га под тим именом није могла пронаћи, као што Полифем није могао пронаћи Одисеја кад се овај назвао *Нико* (Nemo me vocat). Потсмевање женама, нарочито старијим, у пословицама и изрекама јавља се доста често: Трла баба лан да јој прође дан; Град се плијени, а баба се чешља; Не прича баба шта јој се снило, но што јој је мило; Видла баба иглу на кули, а кулу не видла; Иглу види, а појату не види.

Изрека *И једем и пијем, а Пестиш ми је на уму* добро се надовезује на нуђење у гостима и на претходни случај обмане, а нема никакве везе „са кугом која је харала, али може поново наићи" или „са великом несрећом".

Природно је да преварена размишља о поступку варалице. Њена наивност потенцирана је тиме што ни тада није уочила да је име измишљено.

Именица сграђених суфиксом *иш* има у нашем језику приличан број: блу̏тӣш („који много говори којешта"), гла̀дӣш („некака трава, некакав гуштер и гладница"), ђу̏брӣш (сметлиште), нѐмарӣш (небрига, negligens), полѐтӣш, (једна дечја игра), ра̏дӣш („жврк и ђердан од љешника"), ма̀лӣш (мали, parvus), ȍблӣш („некака морска риба"), сла̀ткӣш (Leckerbissen, deliciae), спо̀рӣш (хајдучка трава), ста̀рӣш (der Alte, senex) итд. (исп. Даничић, Основе 362).

Занимљиво је истаћи да се неке именице на *иш* чују само у пословицама: ту̏ђӣш, на̀шӣш, пу̀нӣш (исп. пословицу: „Нашишу по пунишу, а туђишу по поњишу, т.ј. нашему пуну, н. п. чашу вина, а туђину по ње").

[1]) Речи са кореном *пест* узете су из необјављеног речника Н. Шаулића.

Лаза Лазаревић[1]), шалећи се са својим малим сестрићем, спомиње шабачку калдрму од *невидиша*.

Реч *намигиш* чула сам у околини Дурмитора у вези са причом како је сељак упитао у граду шта стаје порција јела, и када му је ашчија у шали рекао — један намигиш, појео је неколико порција; а када му је затражио да плати, толико је пута намигнуо. Тако је настала прича како је платио намигишима, а духовити сељак стекао је надимак *Намигиш*.

Из Херцеговине је горња изрека прешла у Србију, а реч се одвојила од групе речи са истим кореном; зато јој Вук није нашао објашњења.

Аница Шаулић

---

1) Писмо сестри из Берлина.

ЈОШ О РИЈЕЧИ *БУЂ*

У списку синонима које је академик Белић проанализирао у св. 7—8 Нашег језика има извјестан број ријечи које заслужују посебну пажњу биолога, специјално ботаничара. Мислим на ријечи *арпаџик* (стр. 266), *баштован* (вртлар – стр. 268), а нарочито на ријечи: *буђав* и *плеснив* (стр. 273).

Хтио бих да се на посљедње двије ријечи осврнем с једног новог — можда уског, специфичног, али не и безначајног — гледишта. Такав осврт није наодмет још и стога што ћу њиме можда најбоље успјети да илуструјем Белићеву констатацију: „синоними су богатство језика, а не неко узалудно расипање језичке снаге. *Они су увек материјал за могуће диференцирање појмова*".

Полазим и ја од Вукове напомене „може бити да је буђ од плијесни мало мање". Као све што потиче од Вука — и ова је примједба на своме мјесту. Али је она кратка, недовољна. Нарочито сад, кад *плијесни* — шарена породица биљног потцарства гљива — показују тенденцију да постану предмет једне посебне науке, једног огранка медицинских наука. Мислим да сам довољно јасан: фабрике пенициилина нису ништа друго него плански уређен и стручно вођен расадник *плијесни*. А сам пеницилин у томе расаднику ни издалека није једина врста: он је само носилац листе од неколико стотина врста, подврста и варијетета, међу којима има велики број претендената да му одузму славу.

У систематици биљног царства миколози већ одавно разликују коло фикомицета као посебно коло у потцарству гљива. Нијемци то преводе са Algenpilzen, Руси — грибы-водоросли, Хрвати — гљиве-алгашице. Једино су предратни

српски уџбеници ботанике стављали испод латинског на-наслова — народни назив *плијесни* као ознаку за цијело то коло, иако у њему има не само сапрофитних организама (типичних плијесни) него и паразитских, у које спада, напр., и винова медљика (Peronospora) и многи други.

Именом *плијесни* с морфолошкоботаничког гледишта означавамо кончасте превлаке које се налазе на материјама које труле или на *живим* органским материјама. Већ у тој реченици сусрећемо се с неподударањем научног термина с ужим значењем те ријечи у народном говору. „На живо може доћи само *шуга*, а *плијесан* иде на неживо, мртво“ — тако ми рече један сељак Крајишник, а ја га нисам хтио увјеравати да се научна терминологија и не мора у свему прилагођавати народном говору. Њој је циљ да се што боље послужи језичким благом, што потпуније користи њиме, али такође и сама да ствара, позајмљује и модификује (држећи се, наравно, утврђених канона) потребне јој ријечи кад је наука одмакла далеко, престигла и саму стварност језичких збивања и моћ народне уобразиље. Специјално је сада биологија на прекретници кад се брише јаз између живог и неживог: биће још много тога што ће се примењивати на неживу природу, а што је досад било област искључиво живе. И обрнуто.

Кад смо већ поменули српске ботаничаре и истакли њихов смишљен и потпуно оправдан потез да народним називом крсте једно читаво коло тамо гдје то нису учинили други народи, морамо истаћи да напр. проф. Д. Симоновић у цијелом поглављу посвећеном фикомицетима нигдје не помиње ријеч *буђ*, него досљедно зове *плешњу* сваку гљиву из тога кола (осим у случају кад за поједину врсту у самом народу постоји специјални назив). Али у једном другом поглављу, гдје описује гљиве из групе месинара (Ascomycetes), Симоновић употребљава ријеч *буђ* (и опет досљедно: увијек „буђ“, а не „плијесан“) за врсте рода Aspergillum, Penicillum итд., тј. баш за те проузроковаче *буђања* нашег хљеба, сира, меса, а чији су се ближи рођаци — како смо видјели — увукли и у храм медицинских наука, па и у медицинску терминологију. Што се та медицинска терминологија често не придржава

предње диференцијације, него се више служи ријечју „плијесан“, криви су томе многи разлози, између осталог и наша аљкавост у превођењу с руског. Не знам, заиста, зашто, али док су наши стари умјели превести Grauerle сасвим правилно са „бијела јоха“ (јер се тако ова у народу зове), а Rosskastanie са „дивљи кестен“, сад су се одједанпут појавиле у нашој стручној литератури и „сиве јохе“ и „коњски кестени“ само зато, ваљда, што их Руси зову као Нијемци.

Кад се то дешава с већ устаљеним ботаничким називима, није чудо што се плесневые грибки (за које Руси немају другог назива) преводе стално као *ӣлијесан.* Штавише, томе се не може ни замјерити, јер, као што је проф. Белић истакао, процес диференцијације ријечи „плијесан“ и „буђ“ још је у самом зачетку. И не само то: ја чак и не тврдим да ће тај процес обавезно, сигурно, тећи и одвијати се у оном правцу у којем сам напријед истакао. Хоћу само да напоменем како је још 1932 године (те године је штампана ботаника Симоновићева) диференцијација започела баш у поменутом смислу. Кад сам предавао „Општу и шумску ботанику“ у Средњој техничкој школи у Сарајеву, ја сам се у скриптима придржавао горње диференцијације. Колико знам, исто је гледиште заступао и наставник Средње школе за мелиорације крша и голети (тада у Мостару) инж. Марковић. Дакле, већ има и младих генерација које су из школских клупа понијеле извјесне предиспозиције за таква нијансирања.

Несумњиво је тачна и примједба (види Наш језик — цитирани чланак) да је „буђ – више у унутрашњости предмета, а плесан по њиховој површини“. Та констатација потпуно је у складу с праксом употребе нижих гљивица у сирарству, које врсте гљивица такође спадају у *буђи.*

Најзад и Французи разликују le chancissure, le moisi и le relent, и свака је ријеч посебно, врло танано нијансирана, ма да не мора диференцијација у њиховом језику тећи у потпуно истом смислу као код нас. Нијемци, колико знам, и немају другог израза него Schimmel, али су зато они и Нијемци: њих не кошта ништа да направе и Kopfschimmel и Rauchschimmel, а ако је потребно – и Kopfrauchschimmel, и свакоме

је научнику као и редовном просјечном читаоцу - Нијемцу одмах јасно шта се под појединим термином подразумијева. Ми тим путем не можемо кренути, као што не могу ни Романи. Богаћење наше научне терминологије мора — поред осталог — црпсти своју снагу и из што ширег, што дубљег, што активнијег и свестранијег искоришћавања српскохрватске народне синонимике.

А. Паунов

„У СТРАХА СУ ВЕЛИКЕ ОЧИ“

У једном нашем дневном листу, који се иначе добро уређује, нашли смо у наслову једног чланка ту народну пословицу овако написану: У страху су велике очи.

Није ово први пут да налазимо ту пословицу у оваквом неисправном облику, па зато треба нешто рећи о томе и скренути пажњу на грешке овакве врсте. Оваква „варијанта“ поменуте народне пословице права је погрешка, јер не само што по садржају није идентична са аутентичном народном пословицом која гласи „У страха су велике очи“ већ у том облику не претставља више пословицу уопште и није логички исправна.

Да пођемо од правилног облика ове народне пословице. Она је пре свега стилски врло лепа, и то ћемо показати. Она значи ово: у човека који је у страху очи виде и оно што не постоји (= велике су очи), дакле увеличавају оно што виде, у најмању руку. Стилски, она је склопљена из два симетрична дела. Први њен део претставља метонимију с персонификацијом: место човека речена је његова карактеристична особина (стање) — страх. Та особина у вези са оним што се износи у другом делу (велике су очи) постаје персонифицирана, пошто се за њу каже да има очи. Други њен део претставља, пре свега, затворену фигуру, пошто је сама себи довољна: „велике су ти очи“ употребљава се и самостално. По унутрашњем саставу и овај део претставља метонимију, пошто је оно што се добија као резултат функције органа вида замењено органом вида (очи).

Граматичко одређивање ове пословице било би овако: реченица је Очи су велике, с подметом и именским при-

роком; „у страха“ је одредбена синтагма која одређује подмет „очи“ тако што показује коме припадају. Ово је у пословичком стилу врло чест облик одредбене синтагме за присвајање. Напр.: У лажи су кратке ноге; У лажи је плитко дно; У ратара црне руке, а бела погача; У старца млада жена, биједа готова; У стидљива слијепца празна торба; У чиста прасца танка сланина. Затим, и у народним песмама чест је овакав генитив с предлогом *у*: У Милице дуге трепавице; Лепше грло у Милоша царско и др.

Иначе постоје и друге народне пословице у којима је узет страх у метонимији с персонификацијом: Страх чува винограде; Страх козе пасе и њена варијанта Страхић козе пасе. Ова варијанта указује директно на метонимију и персонификацију у првој и другој пословици, јер „страхић“ има облик презимена, дакле — човек. Исп.: кућић, голић, кућевић, коленовић. Међутим ако се „страхић“ схвати као деминутивни облик, што уствари и јесте, онда он уноси извесно пејоративно значење. Исп. у обичном говору: Ја сам његов богић; Све сам голић.

Неправилан облик ове пословице који смо нашли и који нам је дао повода да говоримо о изворном облику пословице има ово значење: очи су велике кад је страх, за време страха. Реченица је Очи су велике, а „у страху“ је допунска синтагма за време која одређује када су очи велике. Дакле, сасвим друга веза речи у реченици: место атрибутског односа синтагме „у страха“ према подмету, добили смо прилошку синтагму „у страху“ која стоји сада према прироку. То је разбило цео фигуративни и симетрични стилски склоп пословице и добили смо облик који више није пословица. Исп. из научног стила реченицу паралелну овој: У мраку су зенице проширене. Писац који је употребио ову пословицу и у њу унео „у страху“ место „у страха“ није осећао присвојно значење генитива с предлогом *у* које је у извесној мери постало архаично и данас га многи претставници нашег књижевног језика више не осећају, већ га замењују. Пошто реченица у таквом облику излази из пословичког сликовитог стила, бар по своме првом делу „у страху“, то цела реченица добија облик реалног казивања без фигуративног у

себи. Тиме и други део, за који смо горе рекли да је засебна метонимија, губи могућност фигуративног испољавања. Без те метонимије реченица постаје и нелогична, јер нема логичког ослонца за мишљење да су те очи човекове. Међутим у изворном облику пословице то је мотивисано; логичка веза са човеком постоји, јер слика метонимије и персонификације ту везу показује.

Пословице су затворене стилске целине и ми не можемо у деловима ништа променити, а да се целина не измени.

И. Сшевовић

I

БРАШЊЕНИЦА и сл.

Број речи изведених од основе која је у речи *брашно* знатан је. Има их неколико десетина. Међу њима посебну пажњу заслужује реч *брашњеница* и сл. које све значе „јело што се носи на пут“. Још је Вук уз ову реч дао три паралелна облика: *бра̀шаница* (Херцеговина), *дра̀шненӣк* (без ознаке краја) и *брашњѐнӣк* (Црна Гора) и сва три упућује на *брашњеницу*. Међутим поред ова четири постоји још неколико облика које Вук није забележио: *брашеница* (Хрв. нар. пј. 1,185; Х. Хумо; Љубиша), *брашљаница* (Б. вила 1905, 182), *брашљеница* (Б. вила 1898, 43), *брашнаница* (Кордунаш, Срп. нар. пј., 6), *брашненица* (разни писци), *брашњаник* (Б. вила 1888, 221). Ако одбацимо два облика са *љ* који су могли настати заменом *њ* са *љ*, остаје нам још шест облика, од којих четири на *-ица*. Поставља се питање: који је од ова четири облика најбољи, односно најобичнији?

Иако Вук узима као главни облик *брашњеница*, речничка грађа Института за срп. језик САН показује нам да је облик *брашненица* више у употреби. Налазимо га код већег броја писаца, и старијих и млађих (Качић, Рељковић, Стејић, Вл. Карић, Љубушак, И. Руварац, Ст. Новаковић, Вл. Ђорђевић, Радичевић, Ћоровић, Кошутић, Скок и др.).

Ово има свог језичког оправдања. Именице изведене од придева наставком *-ица* чије је значење у вези са значењем придева врло су честе у нашем језику (десница – десна

рука, младица — млада биљка, празница — празна кошница старица — стара жена и сл.). Од неких придева изведених од именица образоване су наставком *-ица* именице које значе предмете начињене од онога што значи именица од које је придев изведен, међу њима низ именица које значе хлеб: зобѐница – зобѐнӣ хлȅб, јечмѐница – јечмѐнӣ хлȅб, кукӯрузница – кукӯрузнӣ хлȅб, ȍвсеница – ȍвсенӣ хлȅб, просѐница – просѐнӣ хлȅб, сјȅрчаница – сјȅрчанӣ (од сијерка) хлȅб, трӯшница – трӯшнӣ хлȅб (хлеб од мекиња) и сл. Тако је и од именице *брашно* преко придева *брашнѐнӣ* (и *бра̏шненӣ*) начињена именица *брашнѐница* (и *бра̏шненица*) која је добила значење које у Вука има *брашњеница*, тј. „јело што се носи на пут“, али и уопште јело од брашна (умешено и испечено), тесто, колач: Гибаница је најраскошнија брашненица у сељачкој кући (В. Карић, Србија, 113); Ови хлебари месе још и пите (бурек) и разне друге брашненице (исто, 413); Брашненице — од теста се осем хлеба месе разни колачи, гужвара и гибаница (Павловић Јер., Нар. живот у Краг. Јасеници, 63); Други су продавали симите, ђевреке, буреке, баклаве... и друге брашненице (Ст. Новаковић, Балк. питања, 145); Пита с месом, још врућа; преместих ту... брашненицу на мој тањир (Вл. Ђорђевић, Министар у апсу, 75). Облик *брашњеница* има, међутим, уже значење, везано за пут, и највише се јавља у нар. песмама: Спреми мене танке брашњенице, | Да ја идем просити ђевојку (Вук, НП 2, 331); Пак уперти [упрти] торбу обрамицу, | У њу метну танку брашњеницу (Нар. пј. бос. и херц., 241). Писци га ређе употребљавају: Да погледате у ваше торбе, има ли брашњенице и сочице (Новић-Оточанин); Неки се латили торбе и брашњенице да заложе грло (Мулабдић).

Поред *брашнени* налазимо у неким нашим говорима и *брашњени*: Тако попуњено цријево [брашном] зове се брашњена кобасица (А. Јовићевић, Ријечка Нахија, Зборник ЈА XIII, 1908, стр. 122); Пошто је доградио некакав сељак воденицу (млин брашњени), упита га неко: „А вода ће је?“ (Вук Врчевић, Срп. етн. зб. L, 1934, стр. 88); Међу зрневљем опредају своју паучину и нагризају га брашњени, амбарски и зрнов мољац (Привр. летопис 1938, 112). *Брашњени* имају

и речници ЈА и Броз-Ивековићев и оба наводе исти пример: И из њега вадио сир колико брашњени млин (Вук, Ковчежић, 126). Наставком *-ица* изведена је од придева *брашњени* именица *брашњеница*. Међутим према књижевноме *брашнени*, и *брашненица* постаје све искључивије књижевна реч, док *брашњеница* остаје све више покрајинска реч и реч народних умотворина.

Узгред да напоменем да слично придеву *брашњени* имамо у неким црногорским говорима и друге придеве са умекшаним сугласником испред наставка *-ен* где је у књижевном језику тврд сугласник: *вуњен* (у приповеци М. Лалића „Свадба") према књижевном *вунен*, *црвљен* (у Катунској Нахији) према *црвен* и сл.

Не изгледа вероватно Маретићево тврђење (Грам. и стилистика, 1931, стр. 292) да је именица *брашњеница* образована од основе *брашн-* наставком *-јеница*. Маретић наводи још једну именицу образовану овим наставком: *маљеница* (мали човек). Међутим она је вероватно изведена од придева *маљени* (*мали*: *маљени* као *злаѿан*: *злаћени*, обично одмила: „А ђевере, мој злаћен прстене", Вук, Рјечник).

2

ВРСТИ СЕ, ВРЗАТИ СЕ и ВРЗМАТИ СЕ

Сва ова три глагола имају исто значење: ићи, кретати се овамо-онамо, обилазити око чега, мотати се, мувати се, шуњати се. Корен им је заједнички, *врз-*. Први се мења по I Белићевој врсти, а други и трећи по VI.

Прва два су старијег порекла, налазимо их и у Вукову и Броз-Ивековићу речнику. У оба је *вр̏заѿи се* упућено на *вр̏сѿи се*. Трећи је новијег порекла, нема га ни Вук ни Броз-Ивековић. Налази се у речницима Ристић-Кангргину и Бакотићеву.

У употреби прва два постоји извесна територијална разграниченост, нарочито код старијих писаца: *врсѿи се* обичније, је на истоку, а *врзаѿи се* на западу: Јер ми *се вр̏зе̄ш* по памети (Веселиновић); Око њега *се вр̏зӯ* разни проби-

свети (Скерлић); Наша *се* преписка *вр̍зē* само око Ане (Лазаревић Л.); Два три дана *вр̍зоше се* људи око куће (Веселиновић); Сва се култура *вр̍зла* око проучавања књига (М. Ђ. Милићевић); Сила *се* је мисли *вр̍зло* по памети (Јакшић); И ту онда деца не смеју *се вр̍сти* (Игњатовић); — Још му *се* карте по глави *вр̍зајӯ* (Ћипико); *Вр̑зā се* око тебе (Козарац И.); Ја сам погађао каква јој *се* мисао *вр̍зā* по глави (Назор); По бојиштима *вр̍зāј се* (Фр. Марковић); Око ње *се* дуго *вр̑зāше* мој унук (Шимуновић); Властела *се* сада *вр̑зāху* око барбара (Назор); Нестрпљиво [га је] очекивала *вр̍зајӯћи се* по авлији (Ћоровић Св.); Непрестано *се вр̍зала* око степеница (Ћоровић Св.); Породица пок. Мрђана Вукаловића узалуд *се* нотњо и дневно *вр̍зала* (Врчевић); Око ње... почеше *се вр̍зати* градски људи (Ћипико); Што *се* она мора по тој киши... *вр̍зати* по брдима (Ђалски). Има, међутим, писаца који мешају облике оба глагола. Тако код Св. Ћоровића поред неколико облика глагола *вр̍зати се* налазимо и овај пример: Око врата *вр̍зла се* непрегледна гомила света. Кумичић има по један пример од сваког глагола: Да ли *се* он уистину свуда *вр̍зē* и: Ну он *се вр̑зā* и око удове. Код Шимуновића поред наведеног примера за који није јасно да ли је *вр̍зāше се* (имперфекат од *вр̍сти се*, који поред *вр̍зијāх се* може гласити и *вр̍зāх се*) или *вр̑зāше се* (имперфекат од *врзати се*) налазимо и: Сметало му што *се*... *вр̍зӯ* око дједа.

Усамљен је случај промене глагола *врзати се* по V врсти који налазимо код Каталинића-Јеретова: Она ми рече да *се* око ње *вржеш*.

Облик м. р. једн. глаг. радног придева оба глагола разликује се само по акценту: од *врсти се* имамо *вр̑зао се*, а од *врзати се* — *вр̍зао се*. То је вероватно и довело до тога да се, аналогно другим глаголима VI врсте (чувао: чувати, јављао: јављати, мешао: мешати, питао: питати, ругао се: ругати се и сл.), поред коренског *врсти се* образује и облик *врзати се* који се у свему (облици и акценат) поклапа с наведеним глаголима.

Облик *вр̀змати се*, који је постао у новије време, све више замењује прва два облика. Писци XX века употребљавају га у огромној већини. У грађи Инст. за срп. ј. нала-

зимо примере из Сремца, Скерлића, Комарчића, Невесињског, Тих. Ђорђевића, Нушића, Б. Ћаје, М. Бојића, Д. Радића, Д. Ковачевића, Д. Ђукића, А. Ђурића, М. Цара, И. Секулић, Ст. Јаковљевића, П. С. Петровића, Д. Ђуровића, Чолаковића, Др. Симића, Б. Ковачевића и др. Неки од њих поред *врзмати се* употребљавају понекад и један од прва два облика или чак и оба. Тако код Скерлића поред раније наведеног примера са *врсти се* имамо и: Он се вратио у село... да *се врзма* око момака. Чолаковић поред већег броја примера са *врзмати се* има и један са *врзати се*: Не смијемо разговарати да се не би открили домаћиновој дјеци која *се врзају* по двориштy, а код М. Цара поред једног примера са *врсти се* налазимо и овај: Разговор [се] дуго *врзмао* око питања: зашто се човек... осећа некуд забринут.

Да се облик *врзмати се* употребљава данас на већем делу српскохрв. језичке територије, поред наведених писаца, потврђују нам и збирке народних речи Института за срп. ј. у којима налазимо из разних крајева овај облик (Пирот, Пожаревац, Круш. Жупа, Гружа, Драгачево, Војводина, Црна Гора).

Св. Марковић

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

ОМСКИ или ОМОВСКИ?

У нашим уџбеницима за физику и за електротехнику налазе се изрази *омски отпор* и *омовски отпор.* Постављено је питање: који је од та два израза правилан?

По научнику чије је презиме Ом (Georg S. Ohm) дат је закону који је он открио исправан назив „Омов закон". По Омовом закону дефинисана је једна врста електричног отпора и тај отпор назван је *омски* односно *омовски* отпор.

Реч *омски* могла је доћи као превод француског израза „resistance ohmique" или немачког израза „ohmische Widerstand". Придев је саграђен додавањем наставка -ски основи особне именице. Да ли је то исправно — можемо видети ако тај начин применимо на извођење придева од наших особних именица. Например: да се научник звао Милић, закону који је он открио дали бисмо име Милићев закон, али отпор који се по том закону дефинише не бисмо могли назвати „Милић-ски = милићки отпор", него бисмо морали рећи „милићевски отпор". Да се научник звао Тесла, имали бисмо „Теслин закон" и „теслински отпор", а не „тесласки отпор". Ту су односи исти као у ових речи: Ђурђе, Ђурђев (дан), ђурђевски, -а, -о (венац, уранак, месец, киша); Петар, Петров, петровски, -а, -о (сунце, цвеће); Владан, Владанов, владановски, -а, -о (режим); Бог, Богов, боговски.

Према томе, правилно је *омовски отпор.* Треба тежити да се придев *омски,* који се сада много употребљава, замени правилним обликом *омовски.*

В. В. П.

Умесно је што П. покреће питање правилности и вредности облика овог придева: *омски* и *омовски*. Разуме се, ту се ради о целој једној групи придева који могу имати овакве двојаке облике. Исправно је и његово мишљење да је наше *омски* могло бити направљено према француском *ohmique* и немачком *ohmische*, јер је то вероватно његов пут. Али одмах после тога у свом чланку П. греши кад тврди да је придев изведен од особне именице Ом. Придев *омски* не стоји према особној именици *Ом* која значи научника, већ стоји према именици *ом* која значи јединицу мере отпора у електричном проводнику. Дакле, *ом* је мера и од именице *ом* правилно је направљен придев *омски* наставком *-ски*. Према томе *омски ошӣор* значи прво онај отпор који се мери омовима, тј. који се одређује омовима, а затим и отпор који има својства и природу отпора који се мери (изражава) омовима, који иде у ону врсту отпора који се мери омовима, дакле припада нарочитој врсти отпора друкчијој од отпора других врста од којих се она одваја. Једном речи, то је отпор коме је *ом* главна и основна карактеристика. Овде нема никаквог директног упућивања на научника Ома, већ на једно његово дело, изум који је овде заступљен називом мере која је у част његову добила његово име. *Ом* је самосталан и засебан појам као што су и *ваӣ*, *амӣер*, *волӣ* и др. који носе име свога проналазача. Ти се појмови не мешају с научницима према којима су добили име, јер имају своју самосталност. Дакле, у основи придева *омски* лежи именица *ом* као ознака појма *ом*; и кад се нешто одређује придевом *омски*, онда се тај предмет доводи у везу с појмом *ом*, а не с научником Омом.

Друго је и засебно питање шта значе придеви на *-ски* и у каквом односу то значење стоји према значењу придева на *-овски* (евски). Наше школске граматике при класификацији придева већином придеве на *-ски* убрајају у присвојне придеве. Т. Маретић каже „*-ски* је веома обичан наставак за придеве који значе чије је што“ (Граматика и стилистика, стр 322). Међутим и старији и данашњи, страни и наши, научници не слажу се са оваквим одређивањем значења ових придева. Лескин каже да је њихово основно значење „бити оне врсте“

које је реч од које је придев изведен. Бругман одређује њихово основно значење речима: значе „приближно оно што значи основна реч". То је одређивање значења ових придева у најстаријим епохама развитка индоевропских језика, па би од њега могло водити порекло данашње значење наших придева на *-ски.*

Професор А. Белић утврђује ова значења за придеве на *-ски* у савременом књижевном језику[1]):

а) *припадање врсти* предмета који значи основа придева: *београдски живот* = живот оне врсте које је живот у Београду, као у Београду; *дивска снага* (и дивовска снага) = онаква снага каква је снага дивова; *зидарски посао* = посао који припада врсти послова које раде зидари; *пророчке речи* = речи које су оне врсте које су речи пророка; *глумачке способности* = способности које су по врсти као способности глумаца;

б) *својствено предметима дане врсте* коју обележава именица од које је придев: *паланачки живот* = живот својствен паланкама, са особинама које су типичне за живот у паланкама; *сеоска учитељица* = учитељица са особинама које су карактеристичне за учитељице које живе и раде у селима

в) *слично предметима дане врсте* коју обележава именица од које је придев: *анђелски лик* = лик сличан лику анђела; *војничка блуза* = блуза слична (по кроју) блузи коју носе војници; *сиренски гласови* = гласови слични гласовима сирена, *мајмунска похлепа* = похлепа као у мајмуна;

г) *диференцирање (одвајање) дане врсте* од предмета друге врсте: *барски гас* (врста гаса), *школска клупа* (врста клупе), *горска болест* (epilepsia), *бодачки вез* (врста веза), *српски сир*, *жупско вино*, *зимски капут*, *кухињски нож*, *смедеревско вино*, *омски отпор*, *рендгенски зраци*, *атомска бомба*, *шумска шљука* итд;

д) *у усамљеним (изузетним) случајевима припадање оном предмету* који је у основи именице од које је придев образован: *Смедеревски град*, *Сплитска лука*, *дивски старешина*

[1]) Наука о грађењу речи, издање Научне књиге, Београд 1949, стр. 180—186.

(старешина дивова), *Беоїрадска сīаница*, *Аранђеловачки кисељак*, *ремска каīедрала* итд.

Као што видимо, само значење под д) је присвојно значење, а сва четири друга нису присвојна значења. Значење под а) показује припадање, али не припадање предмету, већ припадање целој врсти. Дакле, то значење претставља присвојно значење нарочите врсте које прелази у значење квалитета. Такве природе су у основи својој и друга три значења која су за њим наведена. Сва та значења значе неки однос (припадања, својства, сличности, одвајања) даног *īредмеīа* према целој *врсīи īредмеīа* која је означена именицом од које је образован придев на *-ски*.

Какав је међусобни однос ових значења код придева на *-ски?* Ретко је само једно значење везано за један придев, већ се обично преплићу по неколико њих у једном истом придеву, па их је тешко разграничити; исп.: *Беоїрадски їрад* (присвојно), *беоїрадски живоīи* (припадање врсти), *војничка блуза* (припадање врсти, врста блузе и блуза слична таквој), *дивски сīарешина* и *дивска снаїа*, *школска клуīа* и *школска учионица*, *рибарски живоīи*. Професор А. Белић каже: „придеви на *-ски* могу имати у нашем језику и сва поменута значења, а могу имати и само нека од њих. То значи да се друга, у зависности од именица од којих се придеви граде или са којих других разлога, још нису потпуно развила“ (исто дело, 182). Овде треба истаћи да је некад суфикс *-ски* структуралне природе као што је такав обично придевски наставак *-ни* у нашем језику. Тада придеви на *-ски* претстављају само придевску реч према својој именици, а значења су им врло различита и не могу се дефинисати уједно: *Церска биīка*, *Колубарска биīка*, *солунски фронīи*, *īољски миш* (: кућни миш), *балска хаљина* (: кућна хаљина), *бензински моīор* (: моторни воз), *ракиска īијаца* (: сточна пијаца), *винарски īрїовац* (винар трговац). Видимо да ови придеви прелазе у групу под г) значећи све више врсту.

Ова анализа значења придева на *-ски* показује нам да у њиховој основи лежи једно *значење īлуралиīеīа* које је у сваком појединачном од њих и које чини њихову основну

карактеристику. То значење плуралитета код придева на *-ски* одређује од којих се именица могу градити ови придеви. Оно даје могућност да се ови придеви граде првенствено од заједничких именица, уколико за то не служи наставак *-ни*. Особне именице, према могућности грађења од њих придева на *-ски* (тј. у зависности од природе њиховог значења), можемо овако поделити:

а) На оне које значе народност или становника покрајине и места; од њих се лако граде придеви на *-ски*: *српски* (Србин), *бугарски* (Бугарин), *француски* (Француз), *гружански* (Гружанин), *бачвански* (Бачванин), *мачвански* (Мачванин), *чачански* (Чачанин), *ваљевачки* (Ваљевац), *неготиначки* (Неготинац) и др. Некада овакви придеви стоје према земљи или месту становника односно народа: *италијанско поднебље* (Италија), *гружанска шљива* (Гружа), *бачванска (и бачка) равница* (Бачка), *мачванска равница* (Мачва), *чачански* (Чачак), *ришњански* (Ришањ) и др.

б) На оне које значе географске објекте; од њих се лако граде придеви на *-ски*, али њихово значење претставља помешано присвојно значење и значење врсте које је чешће код ових придева; исп.: *Београдски град* и *београдски живот*, *Сплитска лука* и *сплитске ноћи*, *руднички огранци* и *руднички ваздух*, *савска вода* (припадање и врста), *ужичка црква* и *ужичка пршута* и др. Мешање ова два значења долази и из разлога који смо поменули у претходној тачки — замењивање појма становника појмом земље, покрајине, места, и зато што се често придеви за место образују од имена њиховог становника; исп.: *гружанска песма* и *гружанска равница*, *чачанске улице* и *чачански сир*, *мачвански говор* и *мачвански волови*, *колубарски волови* и *Колубарска битка*. Именице ове врсте значе сложеније појмове, имају множинско значење извесне врсте, које им долази од изједначавања са значењем њихових становника.

в) На оне које значе лица и које претстављају праве сингуларне именице; од њих се скоро никако не граде придеви на *-ски*. Њихово значење то не допушта. Што имамо *наполеонски*, *стаљински*, *драконски*, *демостенски*, *платонски*,

мичурински[1]) и др., то је отуда што су они нарочито условљени: име лица постаје ознака једне посебне врсте, оно се испуњава специјалним новим значењем. Зато ови придеви добијају значење извесне врсте као и сви други придеви на *ски: наполеонска битка* — велика битка, оне врсте које су биле Наполеонове битке, *демостенски говор* — говор оне врсте које су били Демостенови говори.

Придеви на *-ски* од наших личних имена врло се ретко граде. Њихово грађење условљено је особитим значењем личног имена или боље рећи променом у значењу личног имена као што смо горе рекли о томе: *пашићевска политика* — политика оне врсте каква је била Пашићева, *владановски режим* — режим оне врсте какав је био Владанов, *цукићевски пропис* — пропис оне врсте какве су били Цукићеви, *вуковски подухват* — подухват оне врсте које су били Вукови подухвати, *цвијићевски радови* — радови оне врсте које су били Цвијићеви радови и сл. Значења ових придева иста су као значења придева напред изнетих, али њихов облик није исти: они су постали преко присвојних придева на *-ов* (*ев*), што још боље илуструје значење њихово.

Од заједничких именица има доста придева на *-ски* који су постали од готових присвојних придева на *-ов* (*ев*), *-ин*, *-јь*. Они су и послужили као морфолошки ослонац за грађење придева на *-ски* од наших имена лица. Но њихово значење је исто као и свих других придева на *-ски*, „оне врсте коју значи основна именица": *поповски*, *воловски* (и волујски), *диковски*, *врачевски*, *краљевски*, *беговски*, *кумовски*, *дахински* (од дахијин, данас обичније дахиски од дахија), *агински*, *газдински*, *шумадински* (од Шумадијин, исп. Шумадинац, данас обичније шумадиски од Шумадија) и др.

Посебне облике претстављају придеви у примерима: *ђурђевска киша*, *петровске врућине*, *мратинске ноћи*, *ивањско цвеће*, *јовањски мразеви* и сл., јер су они направљени према именима празника Ђурђевдан, Петровдан, Мратиндан, Ивањдан, Јовањдан. Они могу бити и са пуним именом: ђурђевдански,

[1]) Ови придеви у руском имају и присвојно значење, у нашем језику немају.

петровдански итд. Ови придеви стоје према празницима, а не према Ђурђу, Петру, Мрати, Јовану, Ивану и онда када гласе као у првом наводу.

Зато је погрешно када П. придеве *омовски* и *владановски* доводи у везу са *ђурђевски* и *петровски*, јер први стоје у односу са особним именицама које су имена лица, а не празника, те према томе то нису исти односи како он каже. Привидно (по облику) то су исти односи, али у значењу нису исти, а значење је важније од самог облика. *Ђурђевски уранак* не значи ни Ђурђев уранак ни уранак оне врсте какав је Ђурђев уранак. За изведене речи увек је најглавније према којој речи оне стоје у нашем језичком осећању.

И. Стевовић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. [пилот] *који . . . сваких минуш-два одређује йравац . . .* — У овој зависној реченици није употребљена како ваља општа придевска заменица *сваки*; наиме, није на своме месту њен облик ген. множине *сваких*. Писац је, очигледно, заменицу *сваки* везао за други део израза *минуш-два*, тј. с непотпуном бројном конструкцијом *два* (минута), и ту је погрешно употребио облик *сваких* м. *свака* (в. објашњење о сличним случајевима у НЈ I, 244, 286, V, 32). Али овде није грешка само у томе: она је и у самој оваквој вези придевске заменице са речима уз које врши атрибутску службу, одн. са изразом *минуш-два*. Данас у нашем језику он претставља сложен прилошки израз за време чији се делови, (један) *минуш* и *два* (минута), при писању спајају цртицом. Њима се обележава приближан временски појам. Они граматички нису срасли у једну реч, већ чине целину само као израз. Зато се придевска заменица *сваки*, која се налази испред *минуш-два*, слаже у лицу, броју и падежу са именицом уз коју непосредно стоји; другим речима, њен је облик у зависности од најближе именичке речи, а не преко ње од другог дела израза — *два* (минута). Према томе, реченица исписана напред треба да гласи: (пилот) *који . . . сваки минуш-два одређује йравац . . .* Тако би гласили и овакви примери: Прошле године ишли смо у село *сваки месец-два*; Од овог лека узимаћете по једну кашику *сваки саш-два* и сл. У свима њима имамо акузатив једн. муш. рода, дакле падеж који се по облику не разликује од номинатива код ових именица; а то значи да у њему, у акузативу, оба дела остају неизмењена. Ако место акузатива за време употребимо генитив

у истом значењу, онда израз не може остати у целини коју има у ном. и акуз. Напр.: Одлазили смо у село *свакоī месеца* — не можемо рећи *свакоīа месеца-два*, јер изрази *месец-два, минуū-два* и сл., као прилошки изрази, само у том облику спајају, држе своје делове; овде би се морало рећи *свакоī месеца* или *свака два месеца.*

То се лепо види и на овом примеру из наше дневне штампе: *Не очекује се да ће Американци у ūоку следећих дан-два сūуūиūи у акцију.* И овде налазимо неправилно слагање придевске речи *следећи* с другим делом израза *дан-два*: м. облика *следећих* требало би да стоји *следећа* — када би се слагање вршило с бројем *два.* Међутим и овај придев се слаже с најближом именицом *дан*, као што се у горњим примерима слаже и придевска заменица *сваки.* А пошто је *следећи дан-два* саставни део синтагме у коју улази и именица *ūок*, употребљена у локативу једн. (*у ūоку*), од које он зависи, то се мора узети у ген. једн.: *у ūоку следећеī дана.* На тај начин *два* (дана) испада из израза, и потребно је развити га, рашчланити, ако хоћемо нарочито да истакнемо трајање времена (употребом именице *ūок*) два наредна дана када се не очекује никаква акција; дакле: *у ūоку следећеī дана* или (у току) *следећа два дана.* Иначе без тог истицања (изостављањем *у ūоку*) и без русизма *следећи*, који се све више шири у нашем језику иако у њему није неопходан, могло би се казати упрошћеније: Не очекује се да ће Американци *за дан-два* (*кроз дан-два*) ступити у акцију, — а никако се не може рећи онако како је речено горе.

2. Погрешног слагања атрибутске (придевске) речи са изразом уз који је употребљена имамо и у примеру: *Чиūавих чеūврū часа ūрајала је велика īалама и вика*, који је такође нађен у једном дневном листу. Облик ген. множ. придева *чиūав* (*чиūавих*) слаже се, очигледно, са множинском садржином израза *чеūврū часа* = петнаест минута, што је психолошки преовлађивало над обликом којим је изражено. Овакво слагање срећемо често у примерима као што су: *ūоследњих месец дана, ūоследњих недељу дана* и сл. на које је скренута пажња у нашем часопису (НЈ II, 256). У горњој реченици предикатски додатак за време *чиūавих чеūврū часа* треба

да гласи *читаву четврт часа* (исп. *после читаве четврти часа*), уколико се у нашем осећању издваја реч *четврт* као именица са својим значењем, према којој се управља облик придева *читав*. Али *четврт часа* није далеко од прилошког временског израза уз који придевска реч може имати и облик ср. рода у једнини: *читаво четврт часа*, као што се, например, једино и каже: *читаво пола сата* (часа) с којим је оно везано по близини употребе, а где́ је именица *пола* у оваквој, прилошкој служби и постала непроменљива реч.

3. Напослетку, у примеру: *Копитаревих писама из овог доба очувана су четири* — јасно је да испред *Копитаревих писама* треба да стоји предлог *од*; иначе би цела реченица морала имати друкчији распоред својих делова. Например овакав: Из овог доба очувана су четири Копитарева писма. Али то би изменило пишчеву мисао, јер је он хтео да нагласи да је *Копитаревих писама* из тога доба било *више* и да су од свих њих очувана само четири.

Б. М.

4. *Роба која се извози и увози из Кине.* — Конструкција је настала под утицајем страног језика, и наш је језик не трпи. Извозити се може из нечега, а увозити у нешто. Сваки од ова два глагола тражи другу допуну: *извозити*, тј. „возећи износити", тражи предлог *из* и именица уз њега стоји у генитиву (из Кине); *увозити*, тј. „возећи уносити", тражи предлог *у* који показује место и уз глаголе кретања слаже се са акузативом (у Кину). Према томе *из Кине* не може стајати уз оба глагола, извозити и увозити, већ само уз први, док би уз други једино правилно било *у Кину*. Горња би реченица, без понављања речи *Кина*, правилно гласила: *Роба која се из Кине извози и у њу увози.*

Слично томе налазимо у једном часопису чланак под насловом: *За или против тајне дипломатије, за или против интересних сфера.* Предлози *за* и *против* траже различне падеже: бити *за нешто*, дакле акузатив, и бити *против нечега*, дакле генитив. Истина је да би горња реченица у том случају изгубила од своје концизности, али дух језика до-

пушта само: *За тајну дипломатију или против ње, за интересне сфере или против њих* (в. Наш језик VII, 78).

5. *О којој никада раније речи није чуо од ниједног Београђанина.* — Правило је нашег језика да предлог када се нађе испред одречних заменица *нико*, *ништа*, *никоји*, *никакав*, *ничији* и одричног броја *ниједан* раздваја *ни* од заменице, одн. броја *један*, и тада се *ни*, предлог и заменица (број) пишу одвојено. Тако имамо увек: ни до кога, ни за шта, ни пред којим, ни у каквом, ни по чијем, ни за једног и сл. Тако ће и у горњем примеру бити: *није чуо ни од једног Београђанина*, а не онако како је писац (један истакнути приповедач) употребио.

6. *После дуже кризе разболела детета.* — О промењивости радног глаголског придева писао је проф. Белић у II књ. Нашег језика, стр. 33—39. Поред прелазних глагола, код којих је промена радног придева обичнија, њу могу имати и рефлексивни глаголи, који се тада употребљавају без *се*. То обично бива код рефлексивних глагола који значе стање и код којих доста често *се* може бити пропуштено и у другим облицима (блистати и блистати се, испуцати и испуцати се, сјати и сјати се, усијати и усијати се и сл.). Глагол *разболети се*, иако значи стање, не употребљава се никад без *се*, па према томе не улази у горњу категорију глагола. Поред *разболети се* имамо са готово истим значењем *оболети*, које такође значи стање и свршеног је вида, а од таквих је глагола најчешће глаголски придев промењив. Према томе, уместо *разболела детета* требало је рећи *оболела детета* (уколико је писац желео да избегне прави придев *болестан*).

Св. М.

7. *У развитку наше модерне поезије, која за собом има пуно столеће интензивног битисања* ... — Неки наши писци мисле да реч *битисати* долази од глагола „бити“. Да су погледали у Вуков Рјечник, видели би да је та реч турског порекла и да значи „проћи“. Тамо је наведен и пример „било и битисало, тј. било па и прошло“. Кад од Турчина трговца затражите робу коју је распродао, он ће одговорити: „Битис“.

Према томе, уместо „битисање“ треба рећи „постојање“, ‚живот“ или нешто слично.

8. *Делакроа, класични моралисӣ, је и моралисӣ сӣојичар.* — Место енклитике одређено је самом њеном природом: енклитика је реч која се акценатски наслања на претходну реч. У реду речи као што је горњи, који је врло чест у данашњим текстовима, нема те претходне речи, него имамо запету. Енклитика не може да стоји после запете. Зато се она у горњем примеру мора избећи друкчијим редом речи или уметањем каквог израза који не мења смисао. Например: „Класични моралист Делакроа је и моралист стојичар“; или: Делакроа, класични моралист, у исти мах је и моралист стојичар“.

Енклитика уопште не може да стоји после предаха, заграде или запете, јер не може да буде наглашена реч.

9. *Једино су ӣосӣуӣци балеӣског имӣресарија логични.* — *Имӣресарио* није изведено од речи „импресија“, него од талијанске речи *impresa*=„предузеће“, а „подузетник“ зове се, у позоришном језику, *impresario*, што се чита „импрезарио“ и што немамо разлога ни ми да мењамо.

10. *Предӣремијерска и ӣредӣурнејска узбуђења.* — Писца је збунило једначење које би му уништило једно *ӣ* у другом придеву. Ту тешкоћу могао је лако избећи да је написао „Узбуђења пред премијеру и пред турнеју“.

11.... *и бријегом јаӣа залеӣрше сива.* — У нашем језику не постоји глагол „залепршити“, од кога би треће лице множине гласило као што гласи у горњем стиху. Постоји глагол „залепршати се“, али од њега то лице гласи „залепршају се“. Песник не сме правити насиље над језиком да би добио потребан број слогова.

12.... *док сам се... од вашију усӣавано бишӣио...* — Глагол „бискати“ мења се исто као „искати“, те му радни придев гласи „бискао“.

13.... *као лик Барановскаје.* — У Белићеву Правопису речено је како треба да гласи генитив од руских женских имена на *-аја* (Барановске). Овде се ово помиње као пример који показује да језик и правопис треба учити.

С. П.

Наш језик *излази месечно у свескама од 2 до 3 табака или једанпут у два месеца у свескама од 4 до 6 табака; десет, односно пет свезака, чине једну књигу. Јула и августа часопис не излази. — Годишња претплата износи 100.— дин., број 10.—, односно 20.— дин. Претплата се шаље Научној књизи, Хилендарска 7 (са ознаком „за Наш језик"), чековни рачун 102-901880; телефон 29-012. Рукописе слати коме од чланова Уређивачког одбора или Браниславу Милановићу, секретару Одбора, Семинар за лингвистику, Филоз. факултет, Београд.*

Штампарија и књиговезница „Научна књига" — Београд, Ул. Нар. фронта 12.